

Veldwerkplaats 14 maart 2024

Harm Smeenge

Bosgroepen

Bosgroeiplaatsen in het landschap

Landschapsecologische kenmerken als vertrekpunt

Bosgroepen

Programma

- 09:30 *Inloop*
- 10:00 **Bosgroeiplaatsen in het landschap****
- 10:45 Diagnose stellen en Beslisboom maatregelen
- 11:30 *Pauze*
- 11:45 Rijkstrooiselsoorten en bufferende stoffen
- 12:30 *Lunch*
- 13:15 Veldbezoek drie bosgroeiplaatsen landgoed Lacerta
- 16:00 *Afsluiting in het veld*

Bosgroepen

Inhoud

- Noodzaak
- Aanleiding Veldwerkplaats
- Lange termijngeschiedenis van het bos
- Bosgroeiplaatsen in relatie tot het systeem
- Perspectief voor 6 bosgroeiplaatsen

Bosgroepen

Noodzaak

Bossen hebben het zwaar

- o.a. verlies biodiversiteit, eikensterfte

Er wordt hard gewerkt aan verbetering

- Hydrologische maatregelen
- Aanplant rijkstrooiselsoorten
- Aanbrengen bufferende stoffen

Het ene bos is het ander niet

- Effecten van verzuring, vermesting, verdroging en niet overal even groot
- Niet elke maatregel is overal noodzakelijk én passend

Noodzaak

Bemonstering van takken uit de boomkroon. foto Esther Lucassen

▲ Steengruis wordt vanuit een helikopter uitgestrooid boven de bossen. © Bosgroep Zuid

Tonnen gemalen steen uit de lucht: 'Operatie steenmeel' start maandag in de Maashorst

Donderdag 23 november 2023 | Het laatste nieuws het eerst op NU.nl

Droogte, brand en keverplagen: Europees bos zucht onder klimaatverandering

Met beter bosbeheer zou Nederland veel meer CO2 kunnen compenseren

Gert-Jan Nabuurs voelt dat het tij keert. Wordt tijd ook, vindt de hoogleraar. Beeld Gert-Jan Nabuurs

Bodemverzuring als aanjager van eikensterfte: gevolgen voor herstelmaatregelen

Dit bos is ten dode opgeschreven door droogte

Bosgroepen

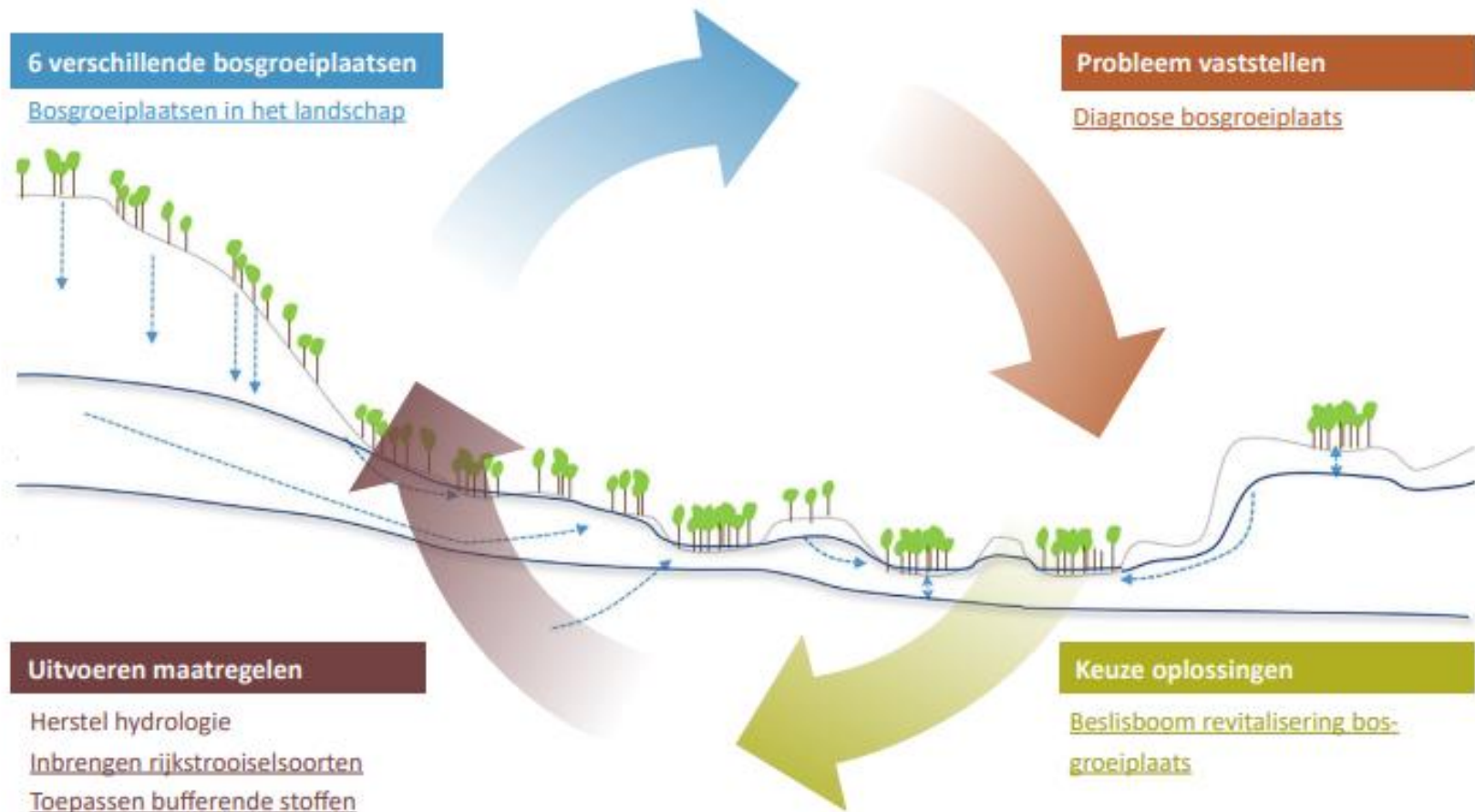
Aanleiding veldwerkplaats

- Provinciaal bosbodemonderzoek Gelderland
- Provinciaal bosbodemonderzoek Drenthe

Gebundelde kennis met overig onderzoek
Bosgroepen leidde tot Folderreeks '*Naar een
gezonde bosgroeiplaats voor een veerkrachtig bos*'

Folderreeks: naar een gezonde bosgroeiplaats voor een veerkrachtig bos

Bosgroeiplaatsen op hogere zandgronden

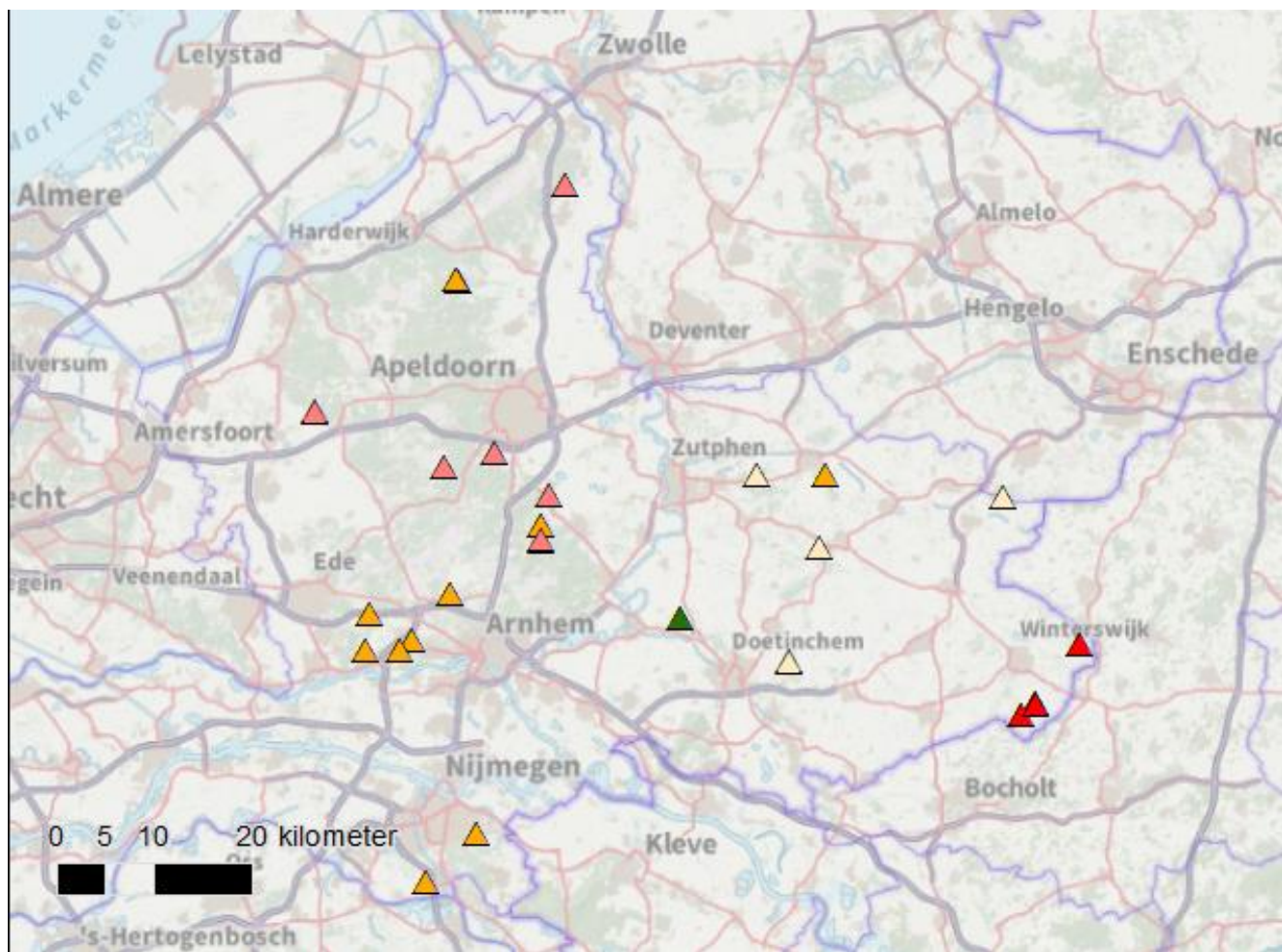

Bosbodemonderzoek Gelderland

Onderzoekslocaties in Gelderland (n=26)

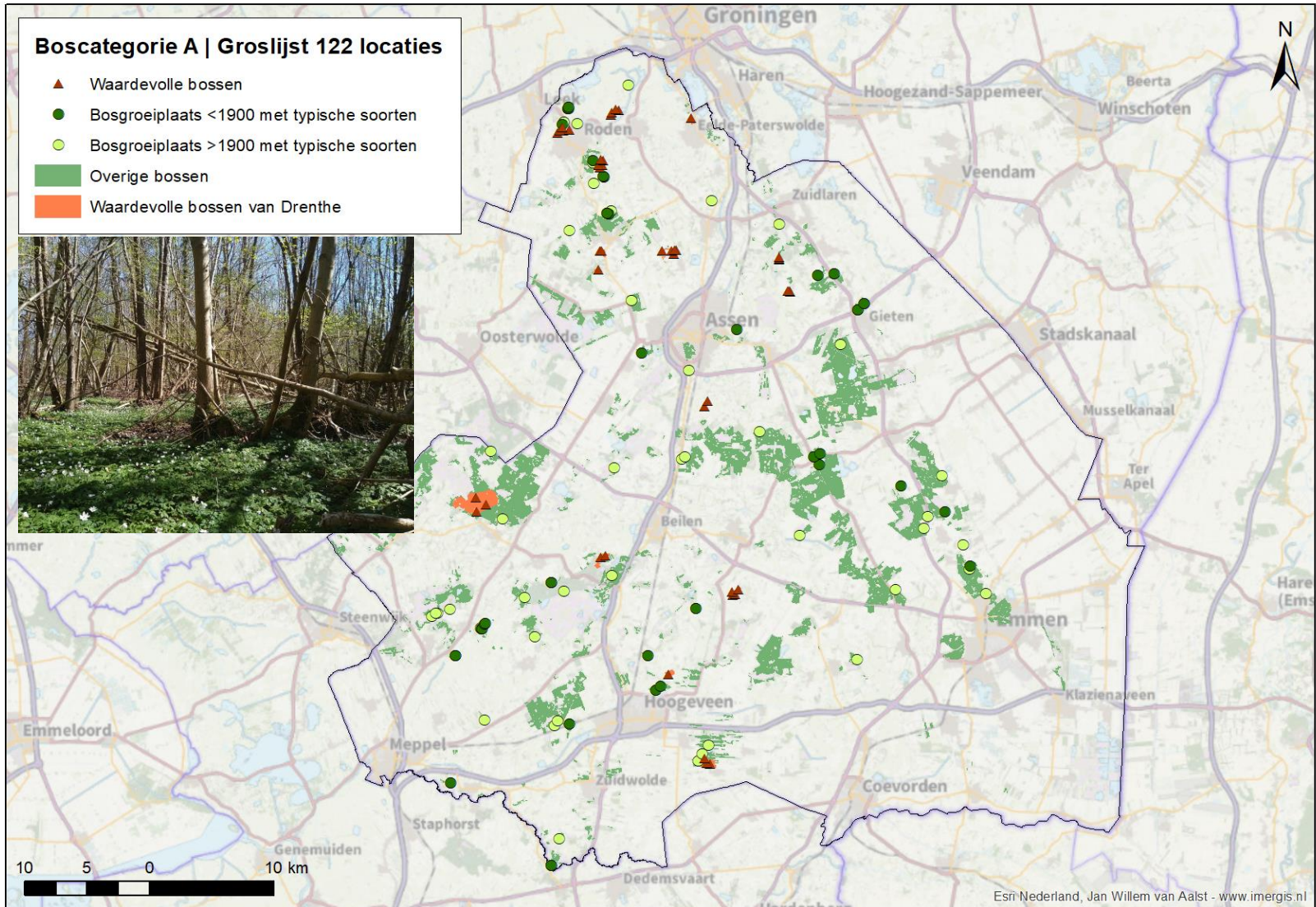
Bodemtype

- Veldpodzolgrond
- Haarpodzolgrond
- Holtpodzolgrond
- Beekeerdgrond/Veldpodzolgrond
- Keileemgrond
- OudeRivierklei
- Looppodzolgrond
- Zwarte Enkeerdgrond

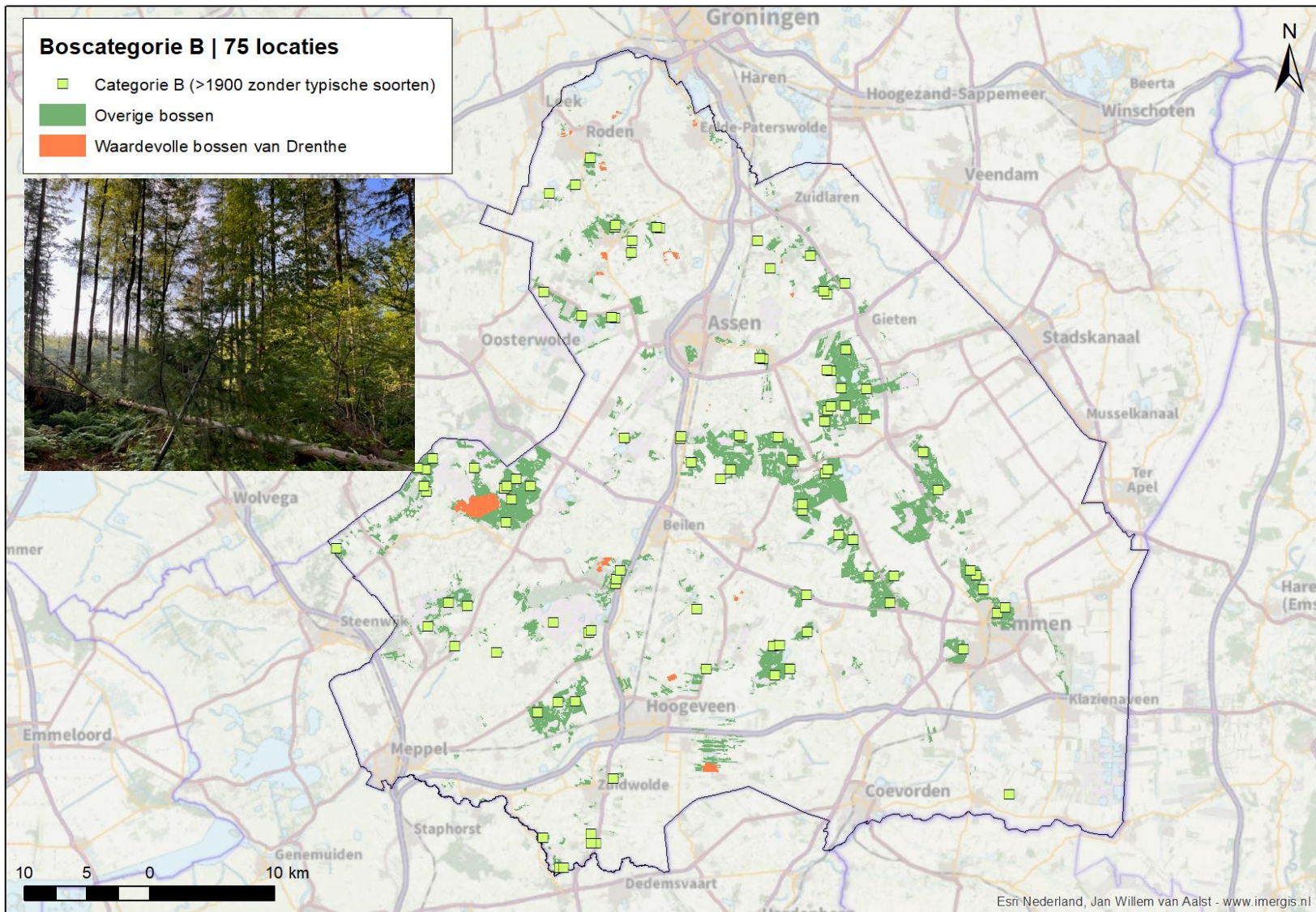

Bosbodemonderzoek Drenthe

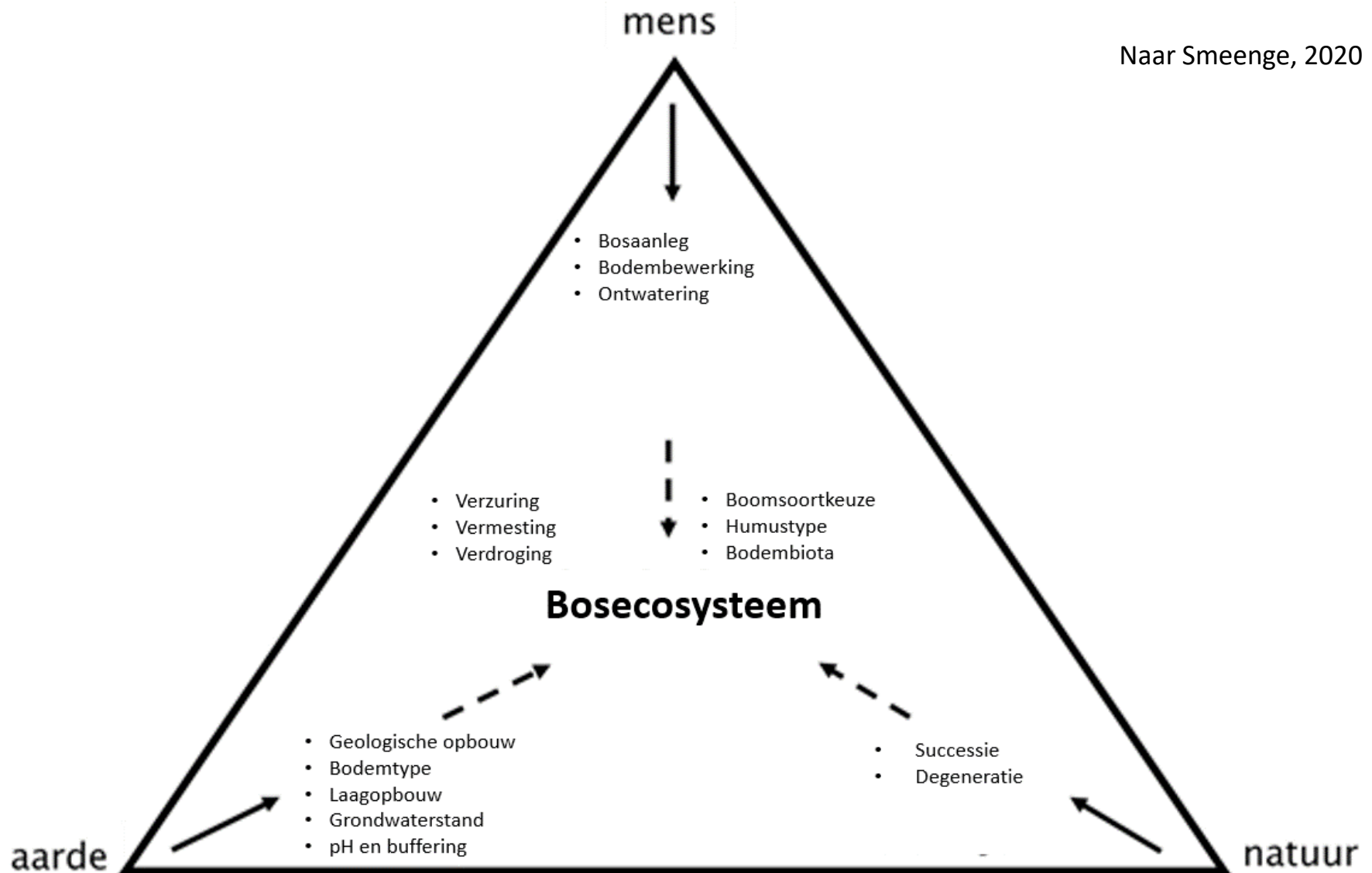

Bosbodemonderzoek Drenthe

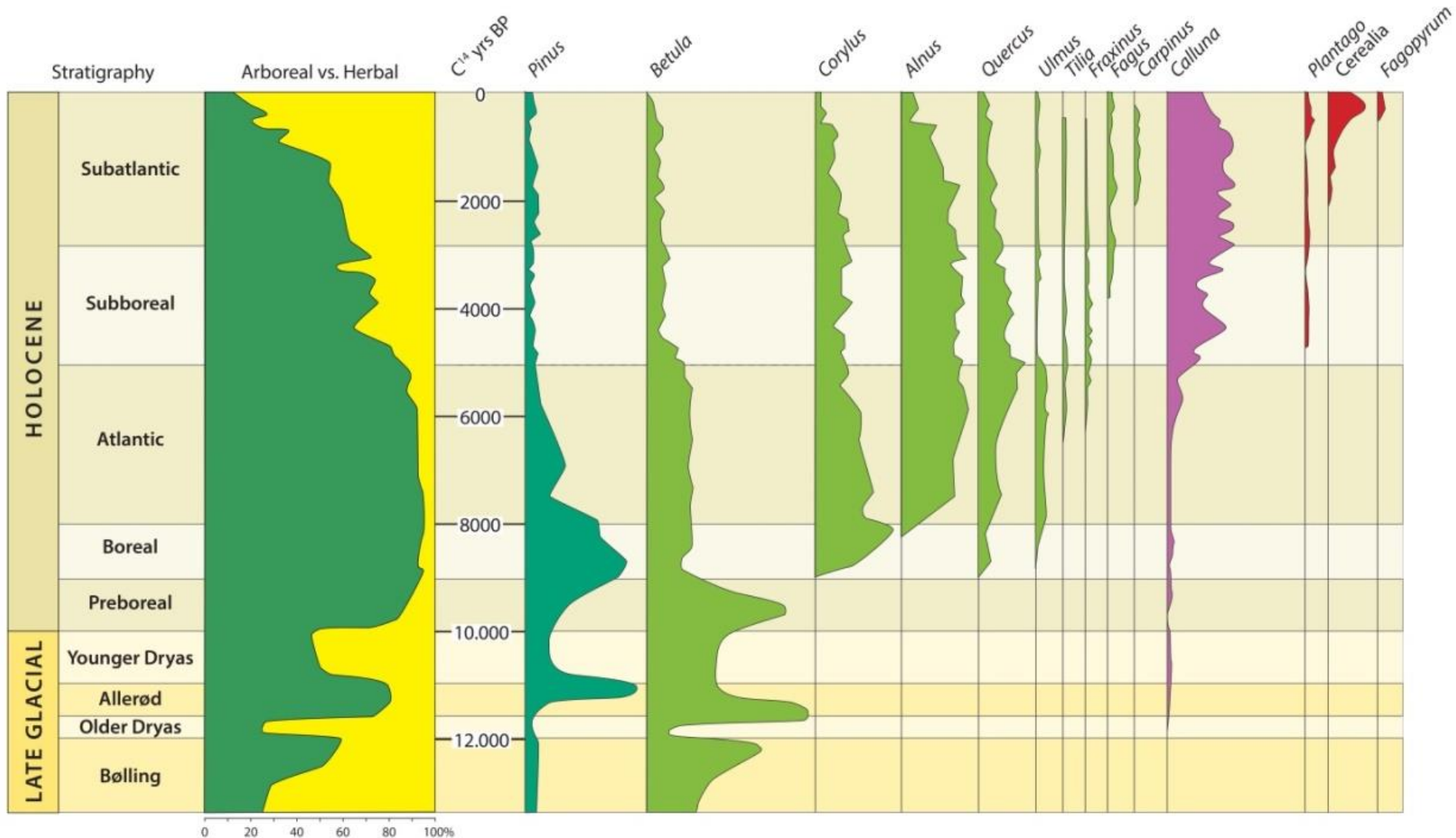

Lange termijngeschiedenis van het bos

Naar Smeenge, 2020

Lange termijngeschiedenis van het bos

Oerboslandschap op zandgronden

A photograph of a lush forest with tall, thin trees and a large fallen log on the ground. The forest floor is covered in brown leaves and green moss. The trees are mostly deciduous with green foliage. The lighting is soft and natural, suggesting a forest interior.

Op 'droge' zandgrond:

- Linden-Eikenbos
- Bruine bosbodem
- Grote diversiteit aan bos-soorten

Uitloggen bruine bosbodem

- Veranderingen in hydrologie
- Minder opslag nutriënten in biomassa
- Nutriënten spoelen uit naar diepere lagen in de bodem (onbereikbaar)

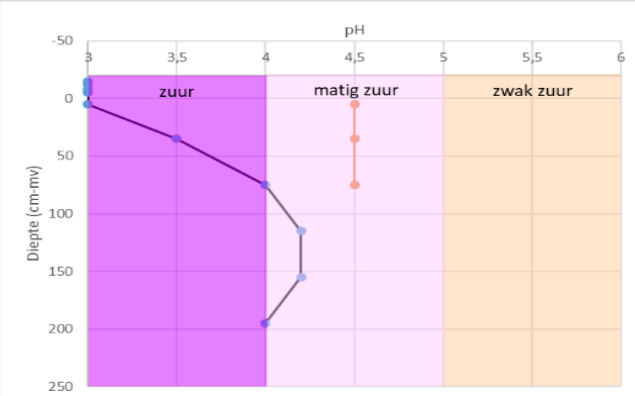
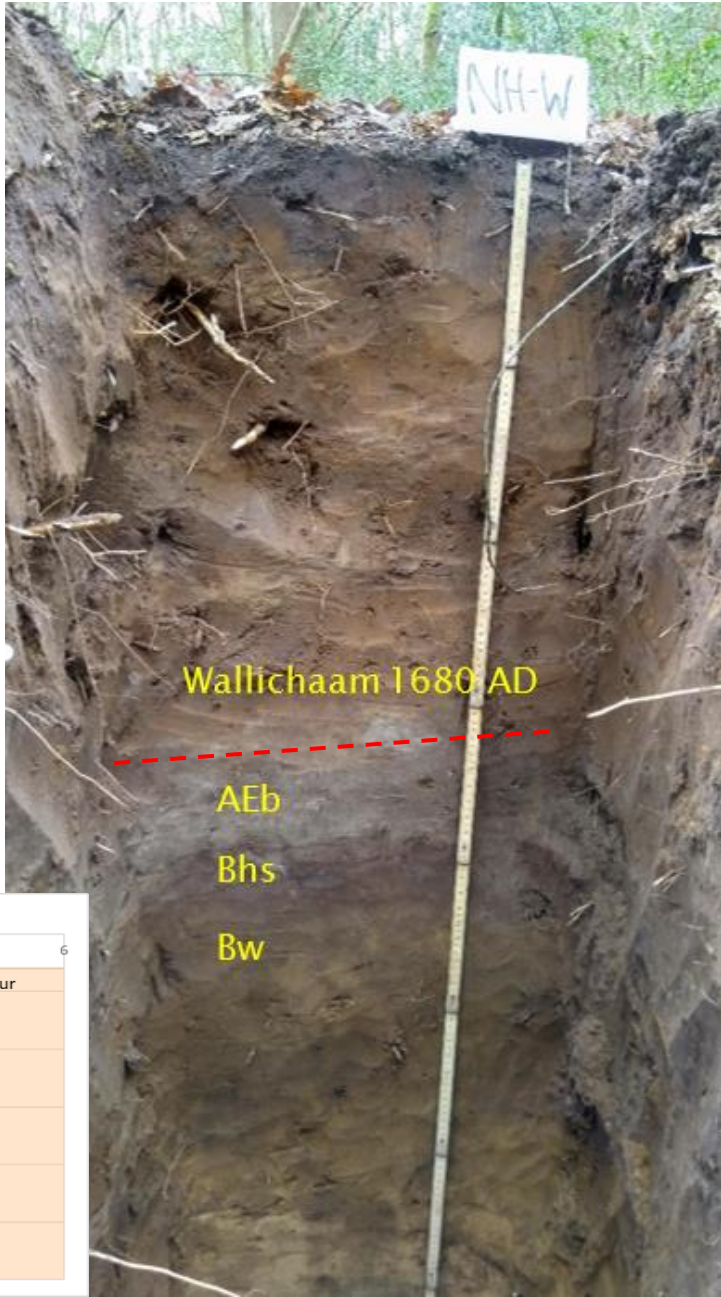
Ontstaan van de humuspodzolgronden

Verarming humuspodzolgronden

- door plaggen
- door verzuring

Veranderingen in landgebruik op organische stof

Heidebebossingen

Winning van strooisel als meststof was tot in het begin van de 20ste eeuw een veel voorkomend verschijnsel. Op lange termijn betekent strooiselwinning een aanzienlijke verarming van de bosbodem, op kortere termijn een verhoging van de kans op vestiging van bosplanten.

Staatsbosbeheer / Foto Natura

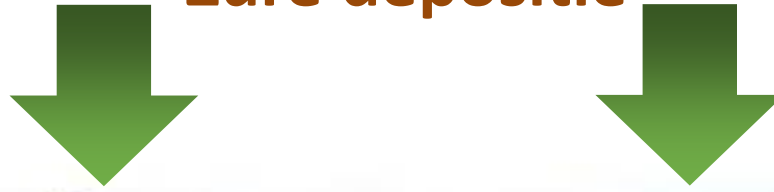

Heidebebossingen

**Bosaanleg met verzurende soorten
→ Zwakke nutriëntenpomp**

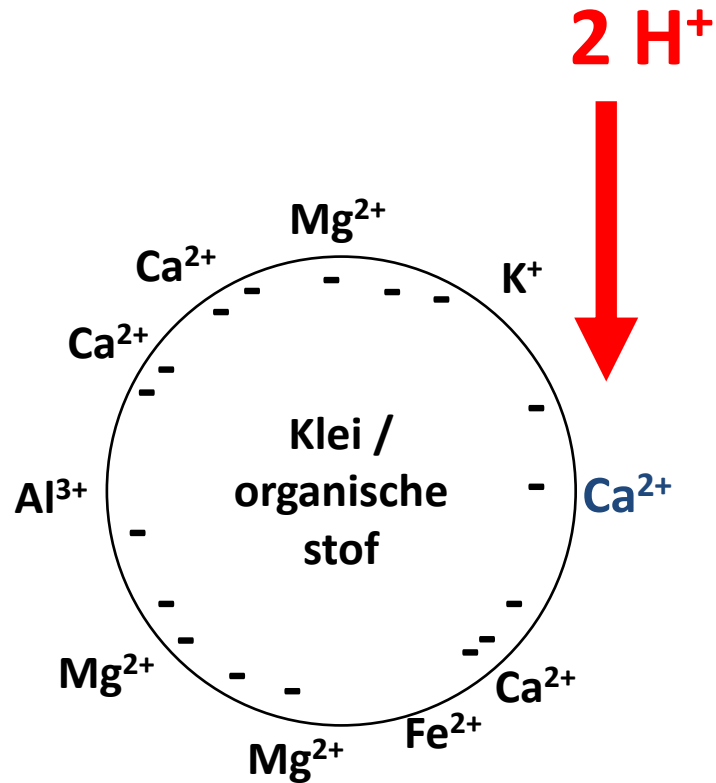
Zure depositie

Wat gebeurt er in de bodem?

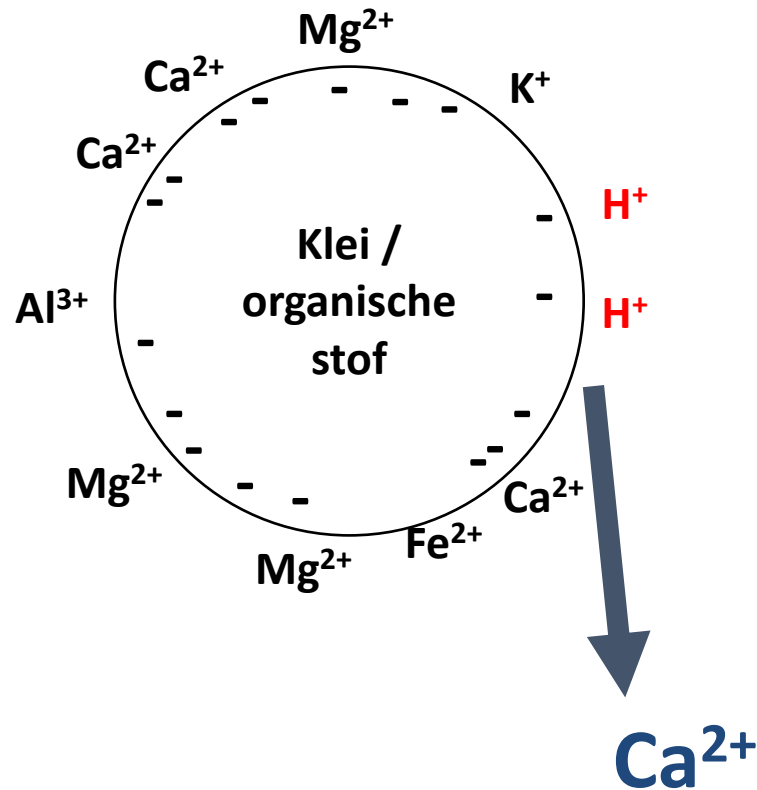
Welke effecten hebben de protonen
(H^+) in de bodem?

Verzuring: uitwisselbare kationen

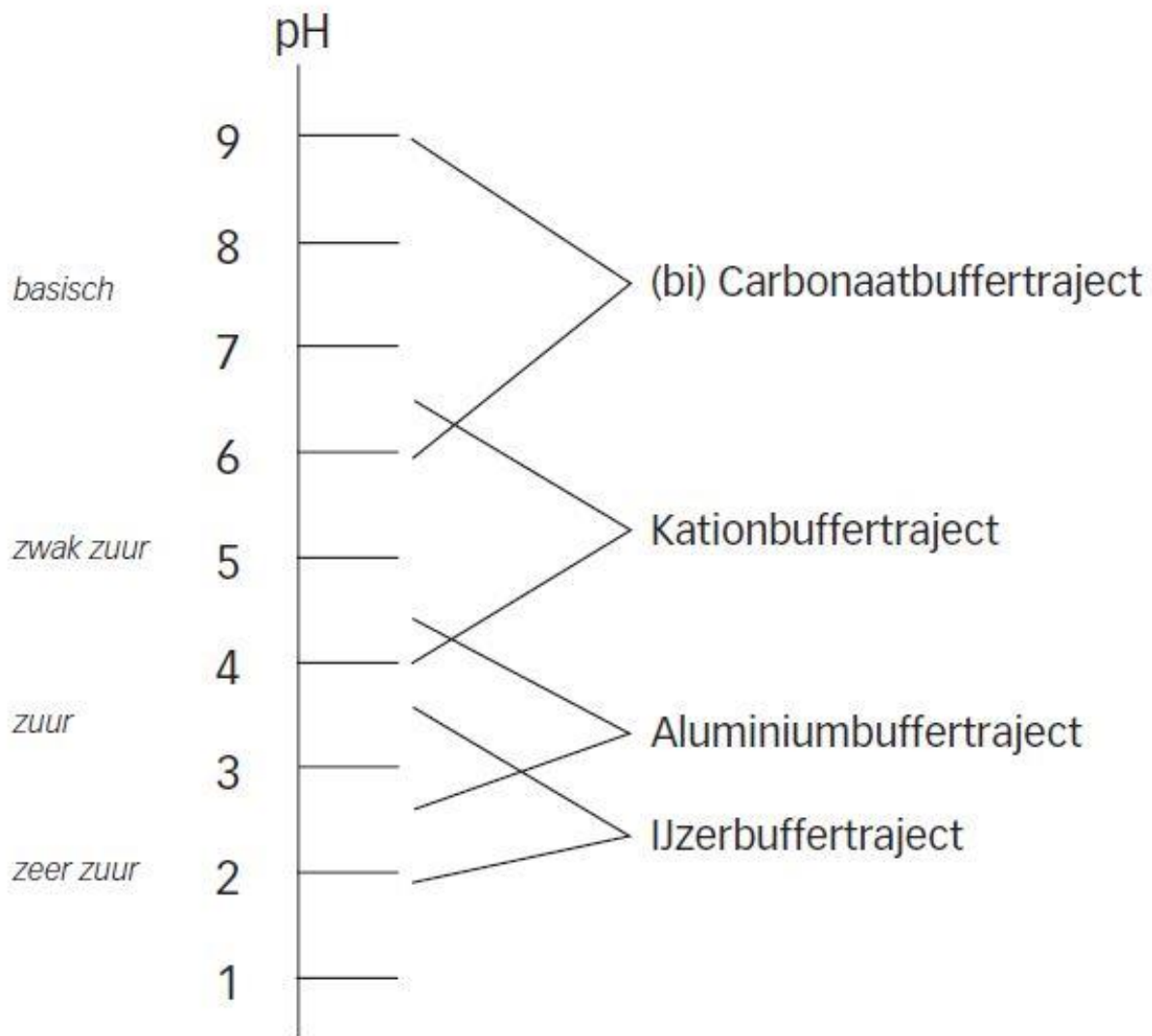
Verzuring van een geladen deeltje

Verzuring: uitwisselbare kationen

Calciumverlies naar bodemvocht → uitspoeling

Buffertrajecten in de bodem

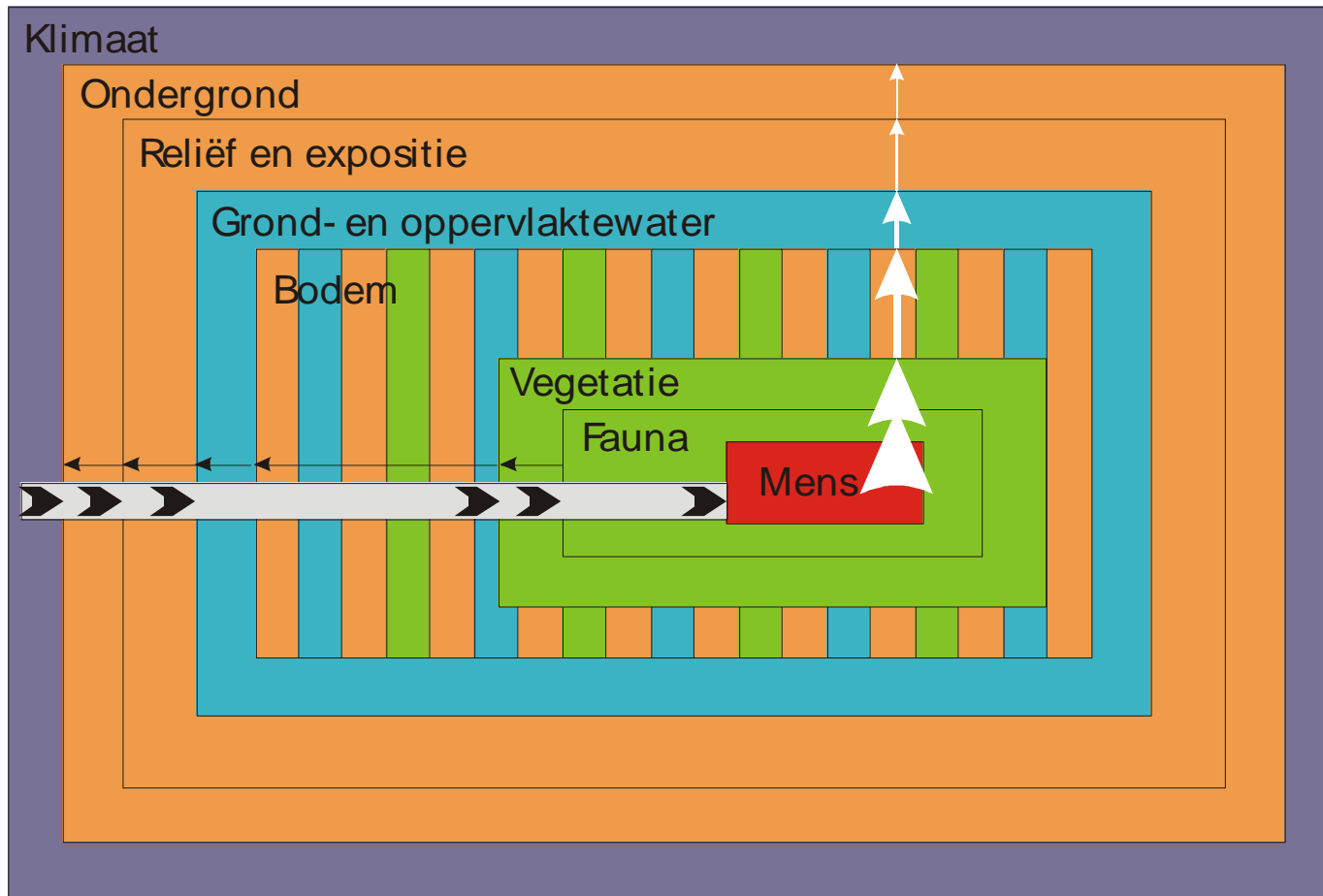

Belangrijkste resultaten

- 6 verschillende bosgroeiplaatsen
- Problemen niet overal even groot
- Revitaliseringsmaatregelen vanuit systeembenadering

Bosgroeiplaatsen in relatie tot het systeem

Atmosfeer	Hydrosfeer	Noösfeer	Overheersende invloed
Lithosfeer	Biosfeer	Ondergeschikte invloed	Afnemende invloed van de mens

Bosgroeiplaatsen in relatie tot het systeem

Geologie

Fysisch-Geografische Regios

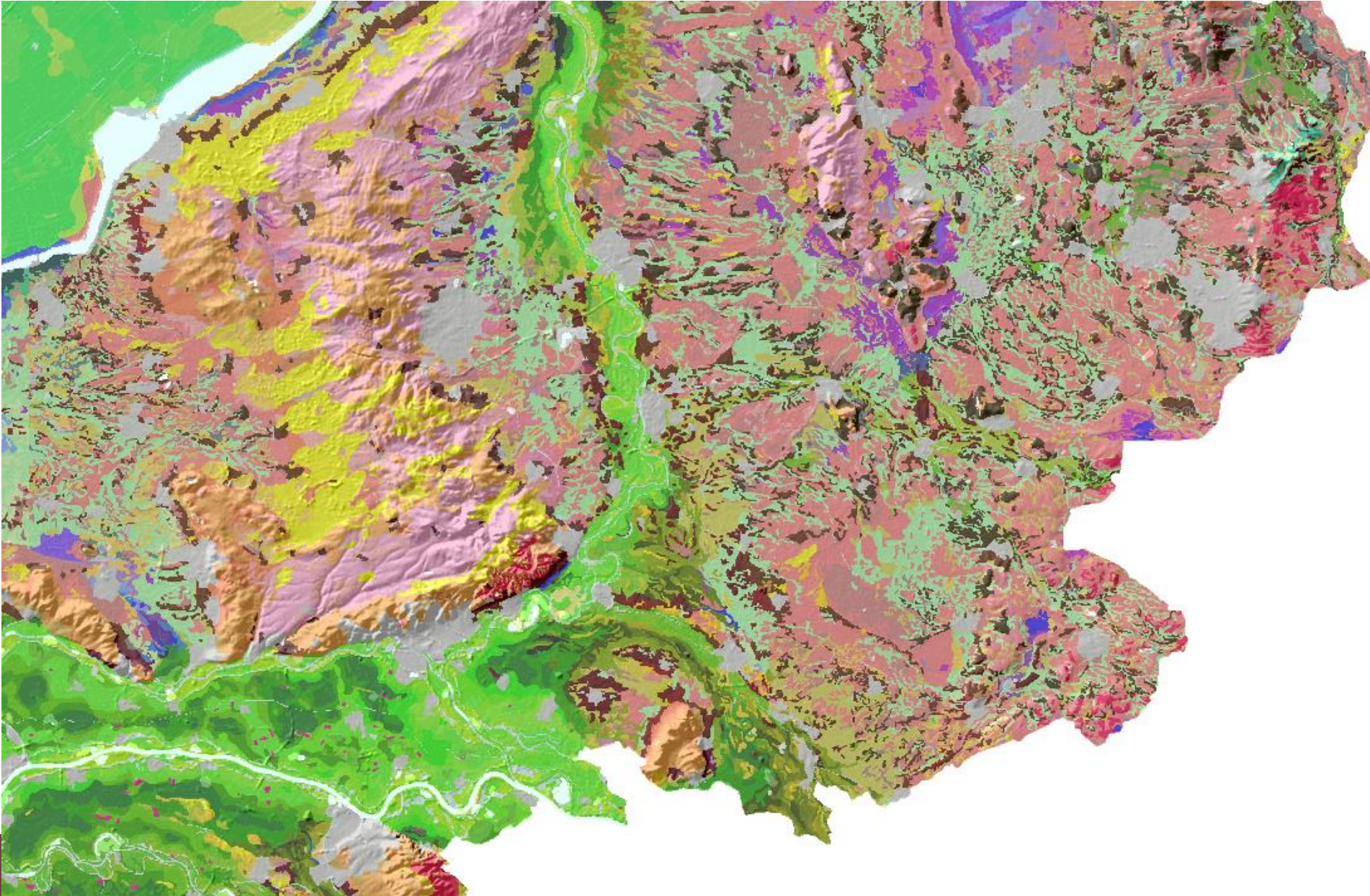
- Hz Hogere zandgronden
- Lv Laagveengebieden
- Ri Rivierengebied
- Zk Zeekleigebied
- Du Duin- en kustzandgebied
- HI Heuvelland
- W Water
- Be Bebouwing
- NB Niet beoordeeld

Kemmers et al., 2011

Bosgroeiplaatsen in relatie tot het systeem

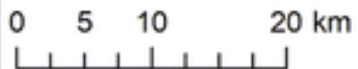
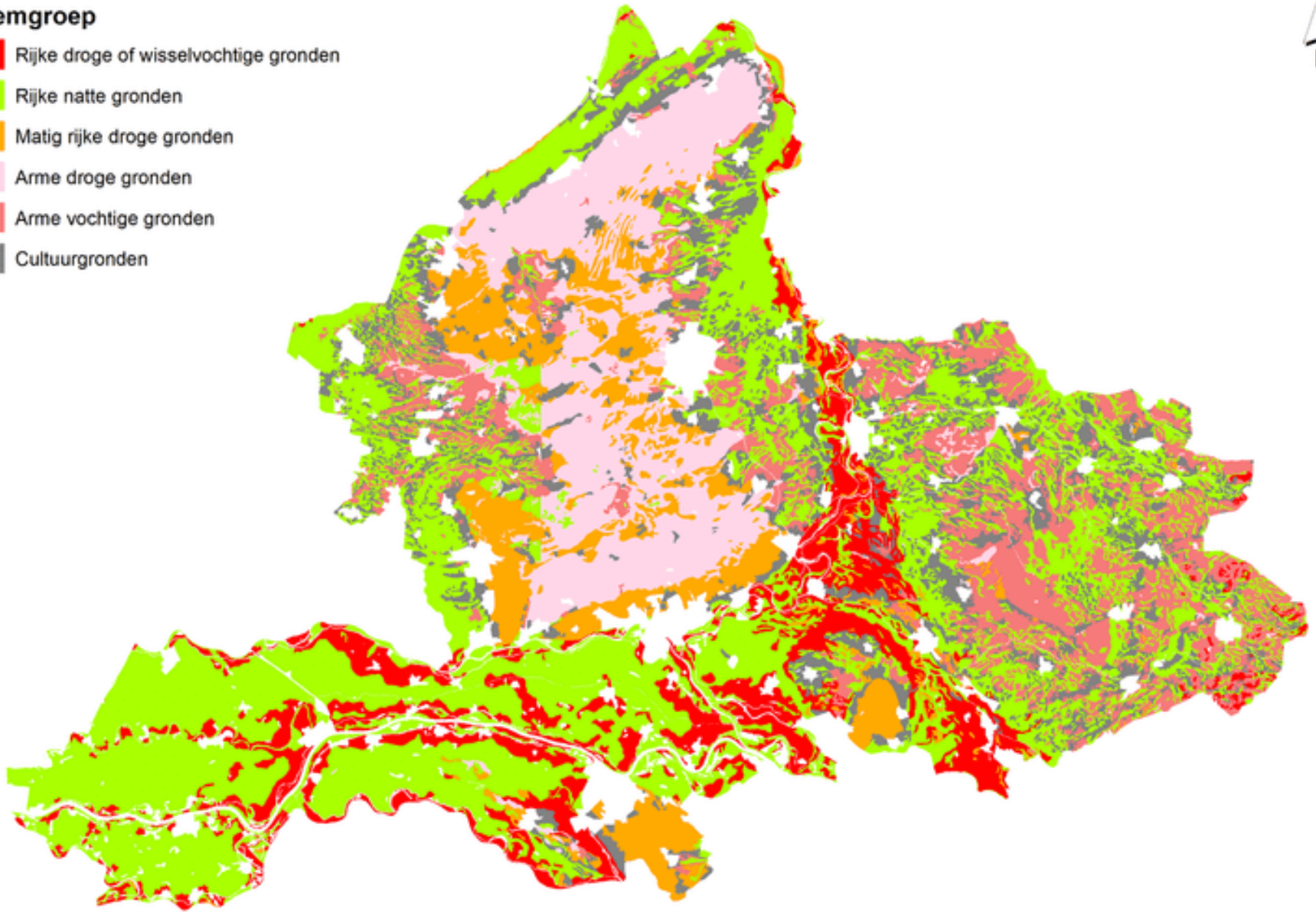
Groeiplaats = geologie, reliëf, water, bodem

Zes groeiplaatstypen

Bodemgroep

- Rijke droge of wisselvochtige gronden
- Rijke natte gronden
- Matig rijke droge gronden
- Arme droge gronden
- Arme vochtige gronden
- Cultuurgronden

Bosgroeiplaatsen in relatie tot het systeem

Geologie

ijstijden als basis

Saalien tot ca 126 Ka

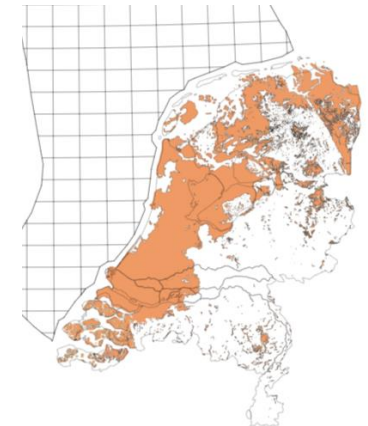
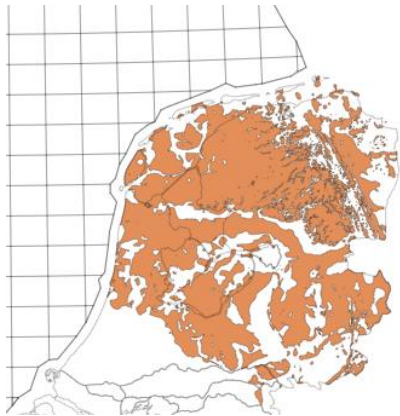
Weichselien tot ca 12ka

Overgangsfase 15-11 Ka

Holoceen tot ca 1850

Geologie

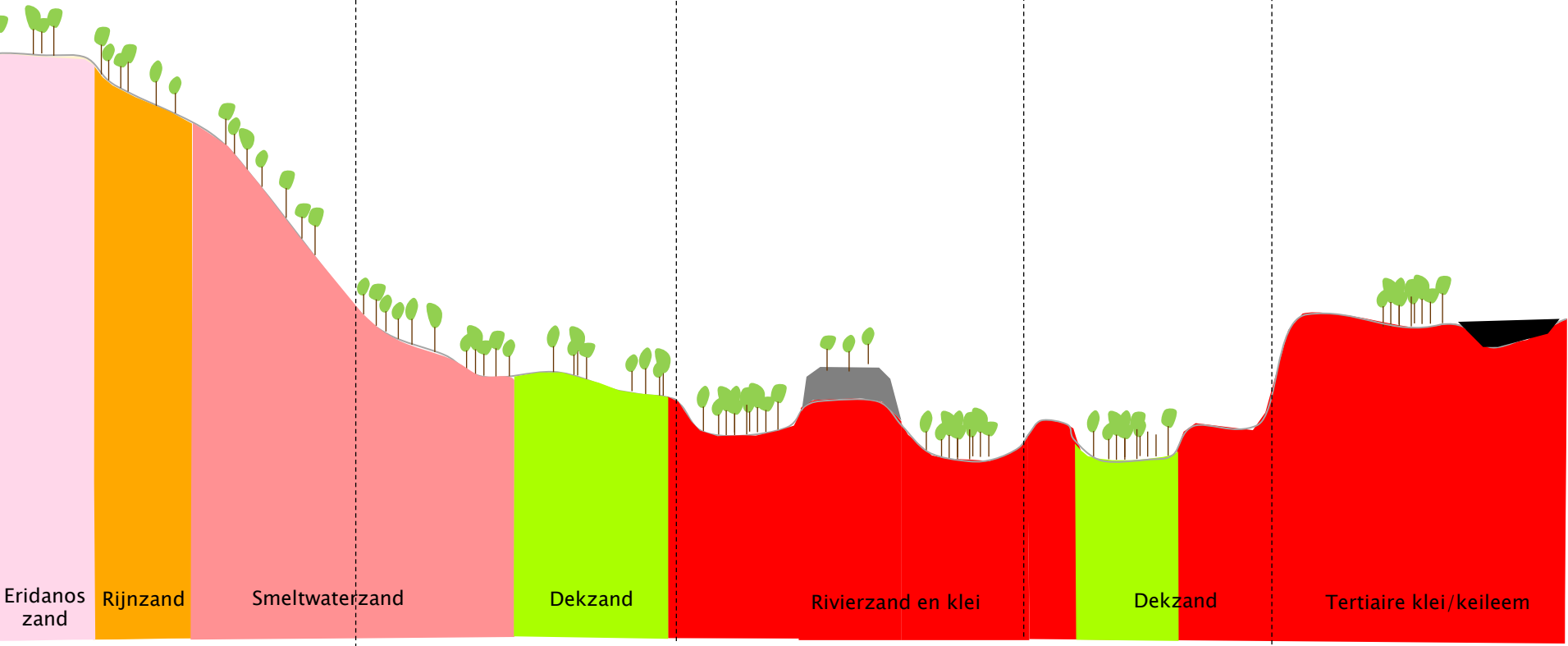
Stuwwal

Dekzand

Rivier

Dekzand

Grondmorene

Eridanos zand

Rijnzand

Smeltwaterzand

Dekzand

Rivierzand en klei

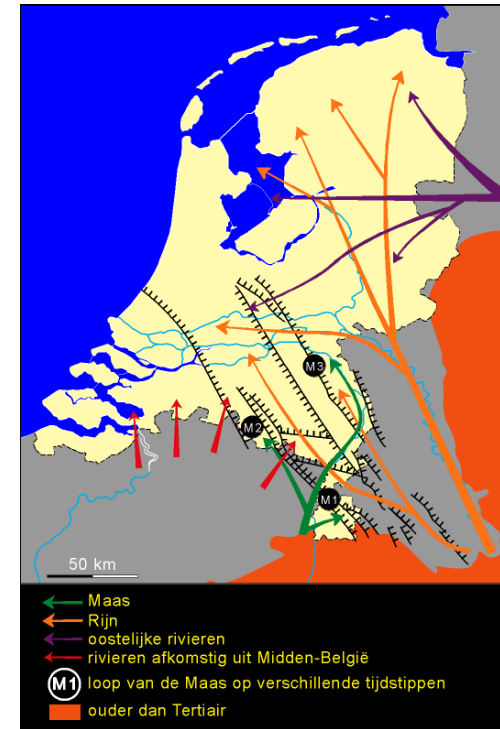
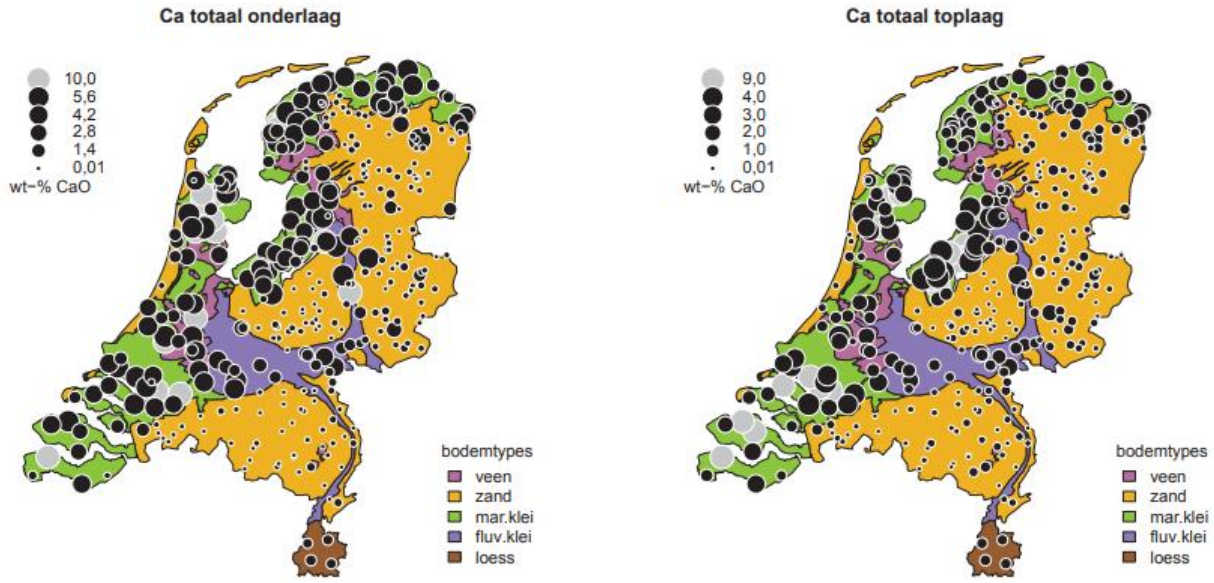
Dekzand

Tertiaire klei/keileem

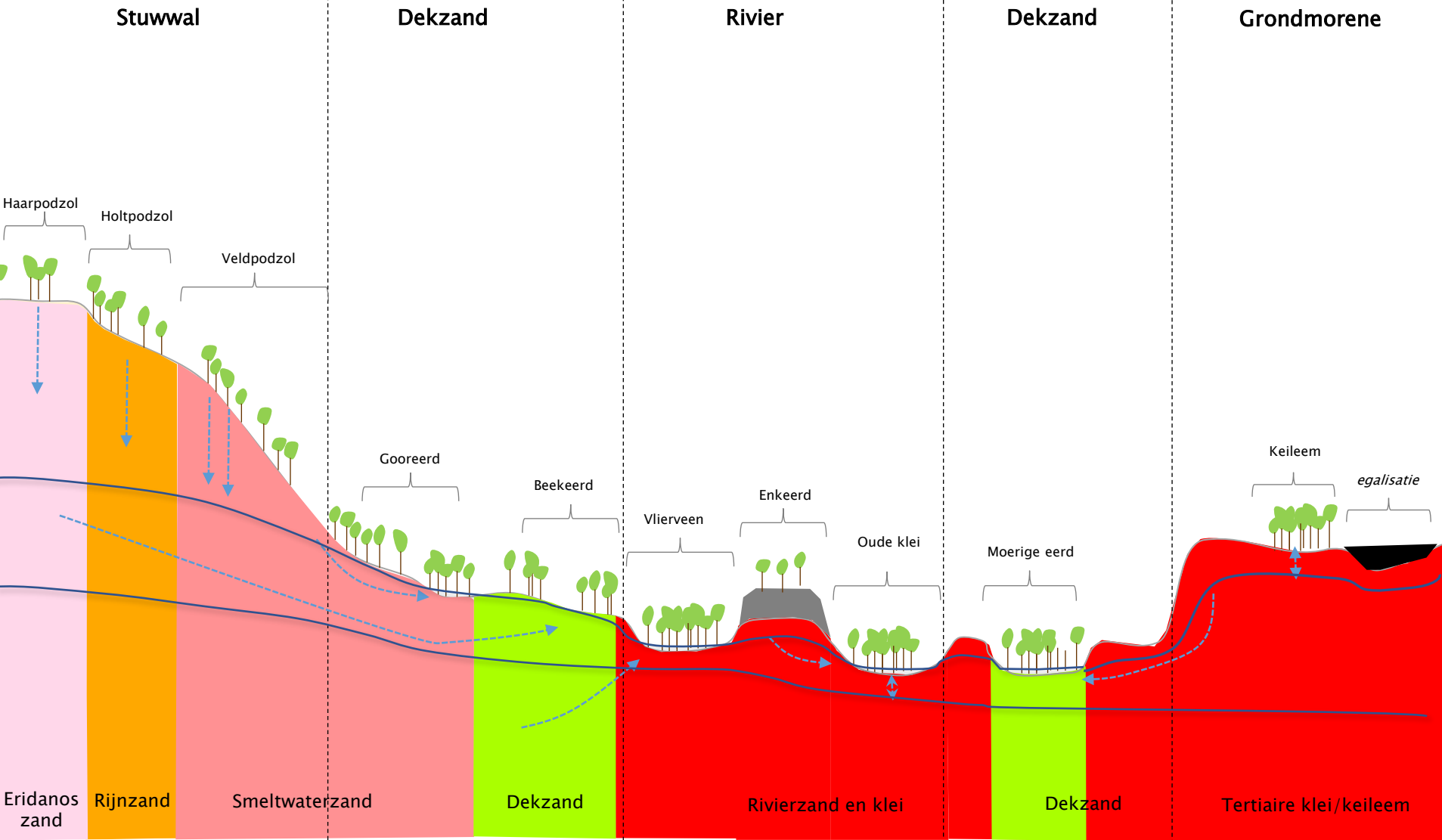

Bosgroeiplaatsen in relatie tot het systeem

Geologie en buffering

Bodem-water-vegetatie

haar-
podzol

holt-
podzol

veld-
podzol

gooreerd

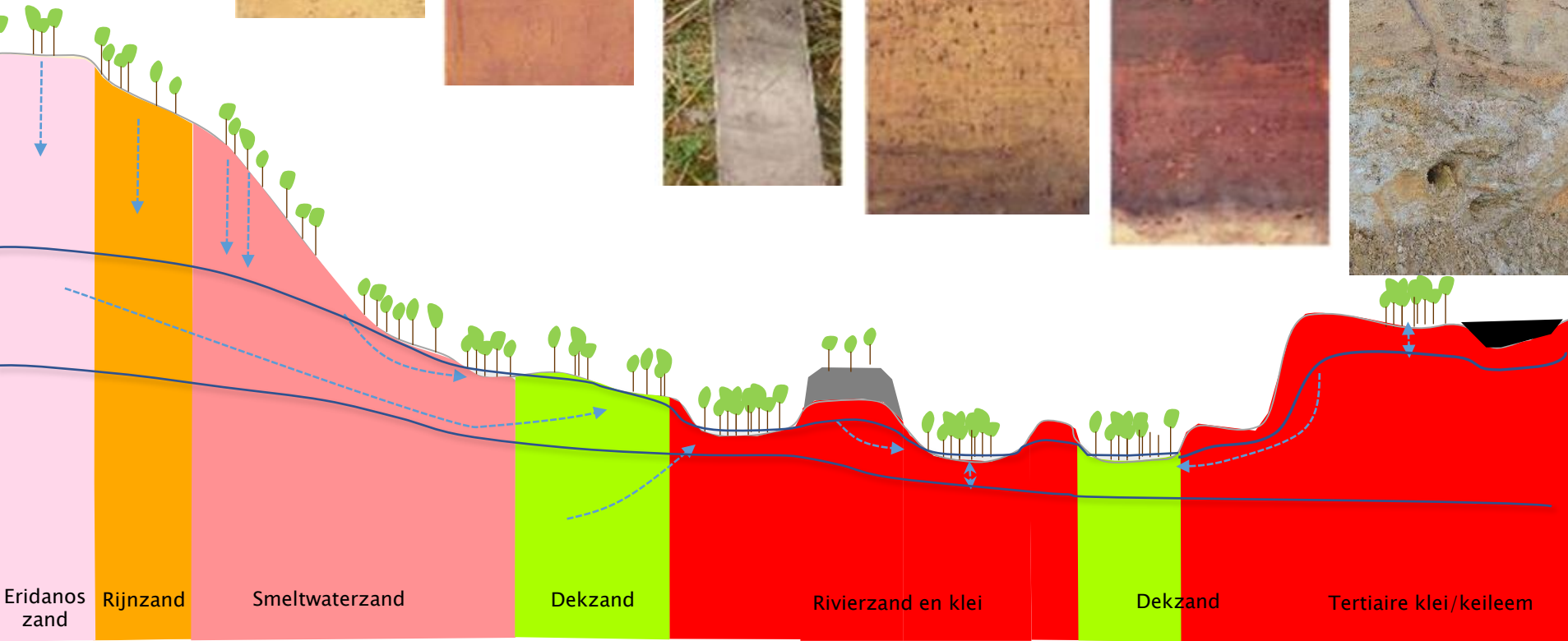
beekeerd

veen

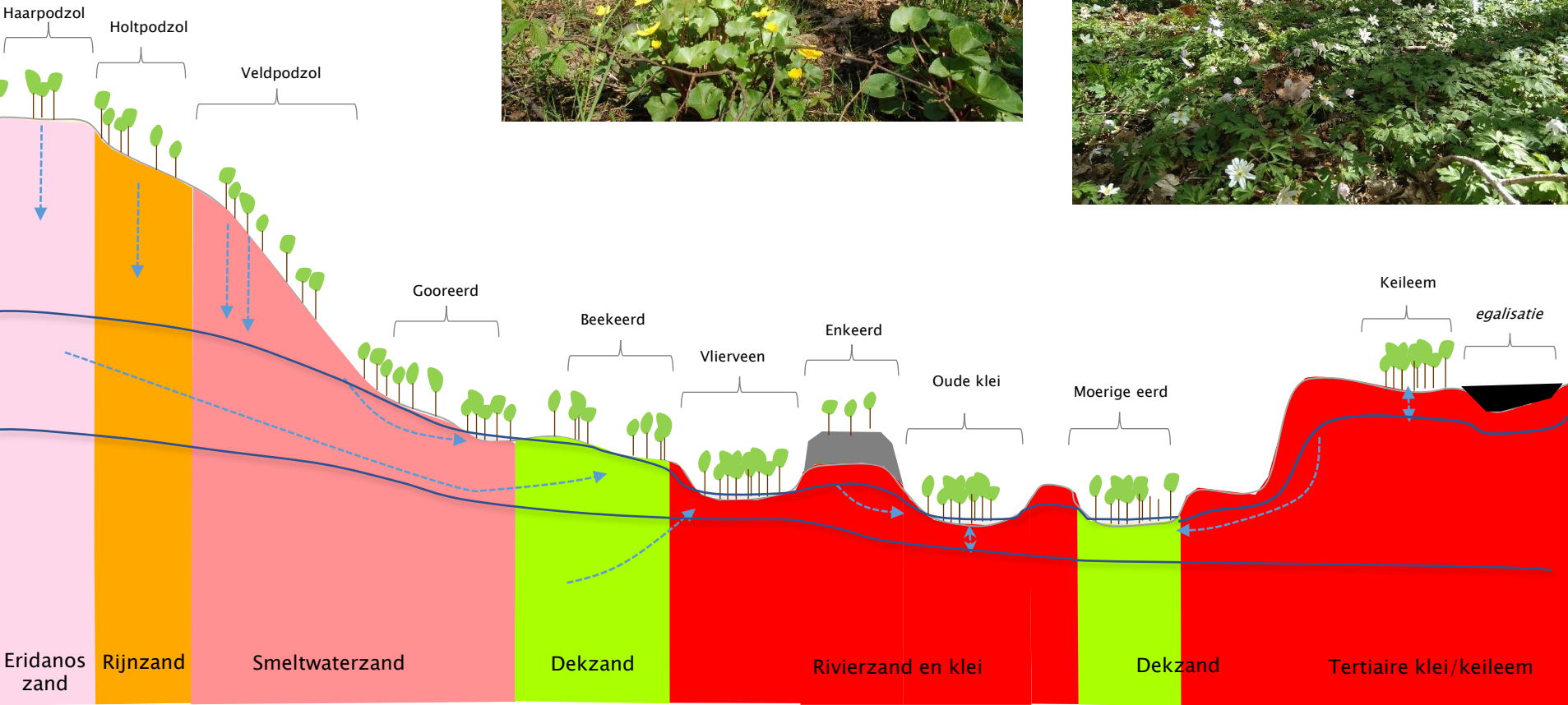

Vaaggrond

Bodem-water-vegetatie

Vegetatie-Bodem relatie

mor

moder

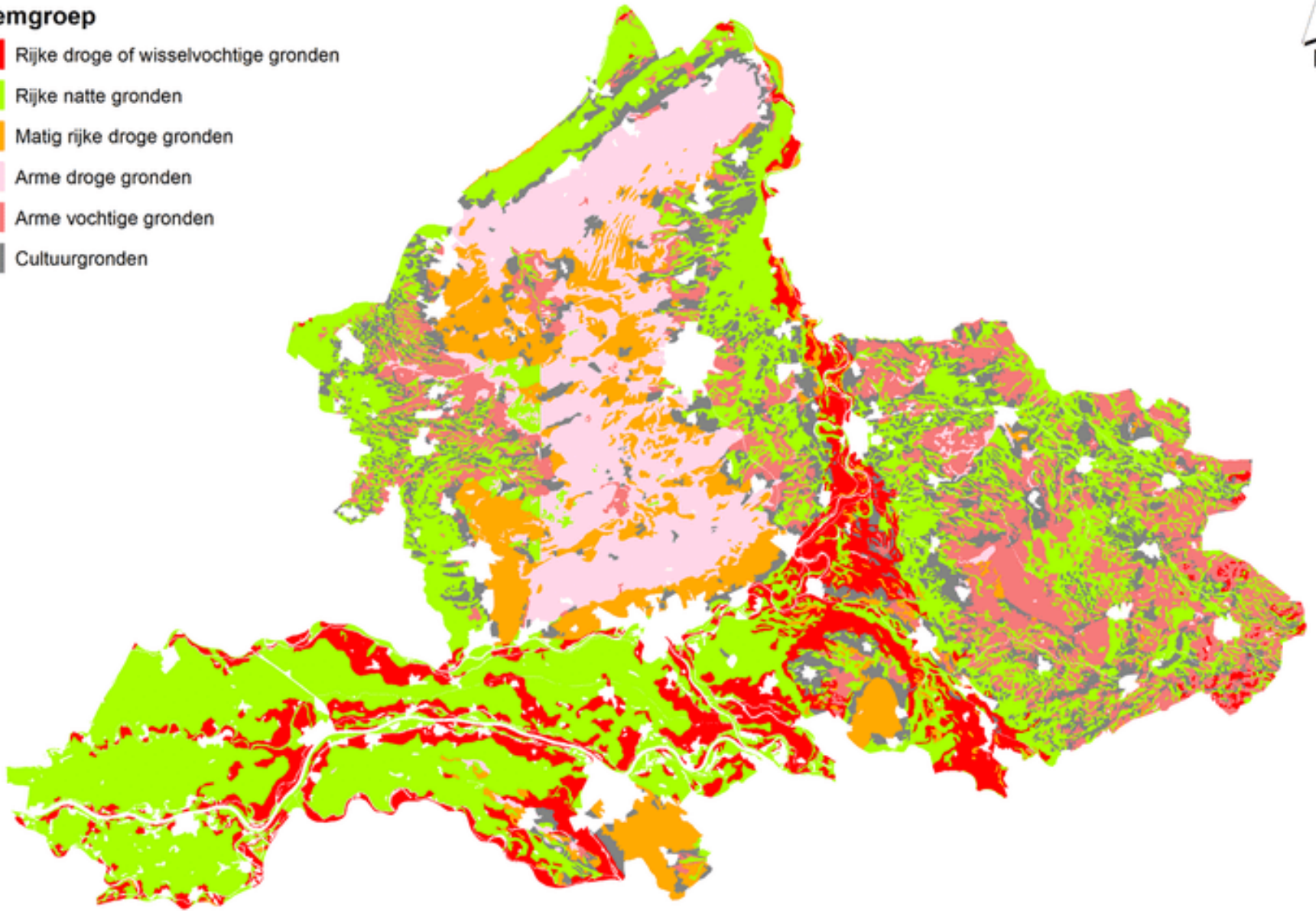

mull

Zes groeiplaatstypen

Bodemgroep

- Rijke droge of wisselvochtige gronden
- Rijke natte gronden
- Matig rijke droge gronden
- Arme droge gronden
- Arme vochtige gronden
- Cultuurgronden

0 5 10 20 km

6 Bosgroeiplaatsen

- 1) Wisselvochtige rijke gronden (KX, KR)
- 2) Matig rijke droge gronden (Y, Ld, Zb)
- 3) Droge arme gronden (Hd, Zd)
- 4) Vochtig arme gronden (Hn, Zn, pZn)
- 5) Natte gronden (Wp, Wz, V, pZg)
- 6) Cultuurgronden (EZ, cHn, cHd, cY)

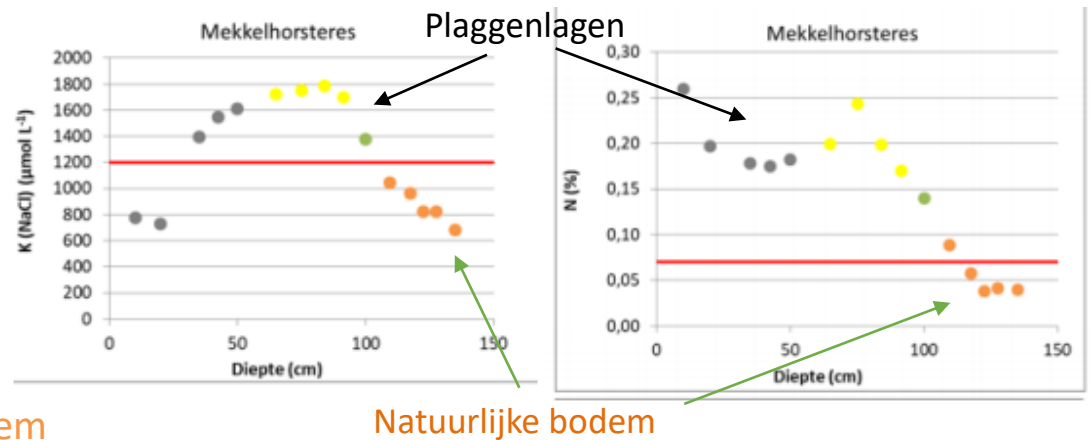

Paleosol, een bodemchemische referentie

Plaggenlagen

Natuurlijke bodem

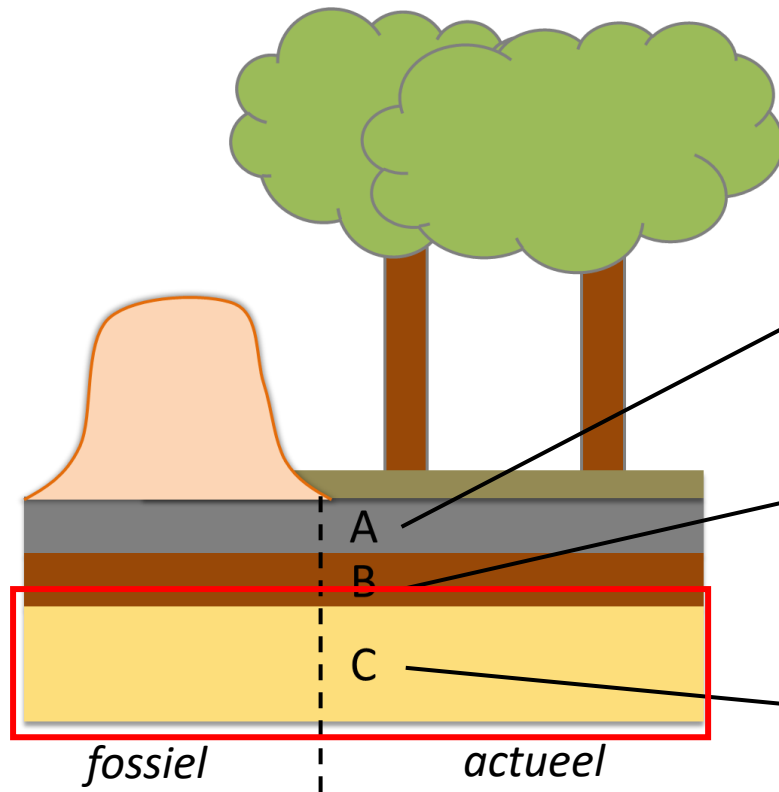

Smeenge, 2020

bosgroepen.nl

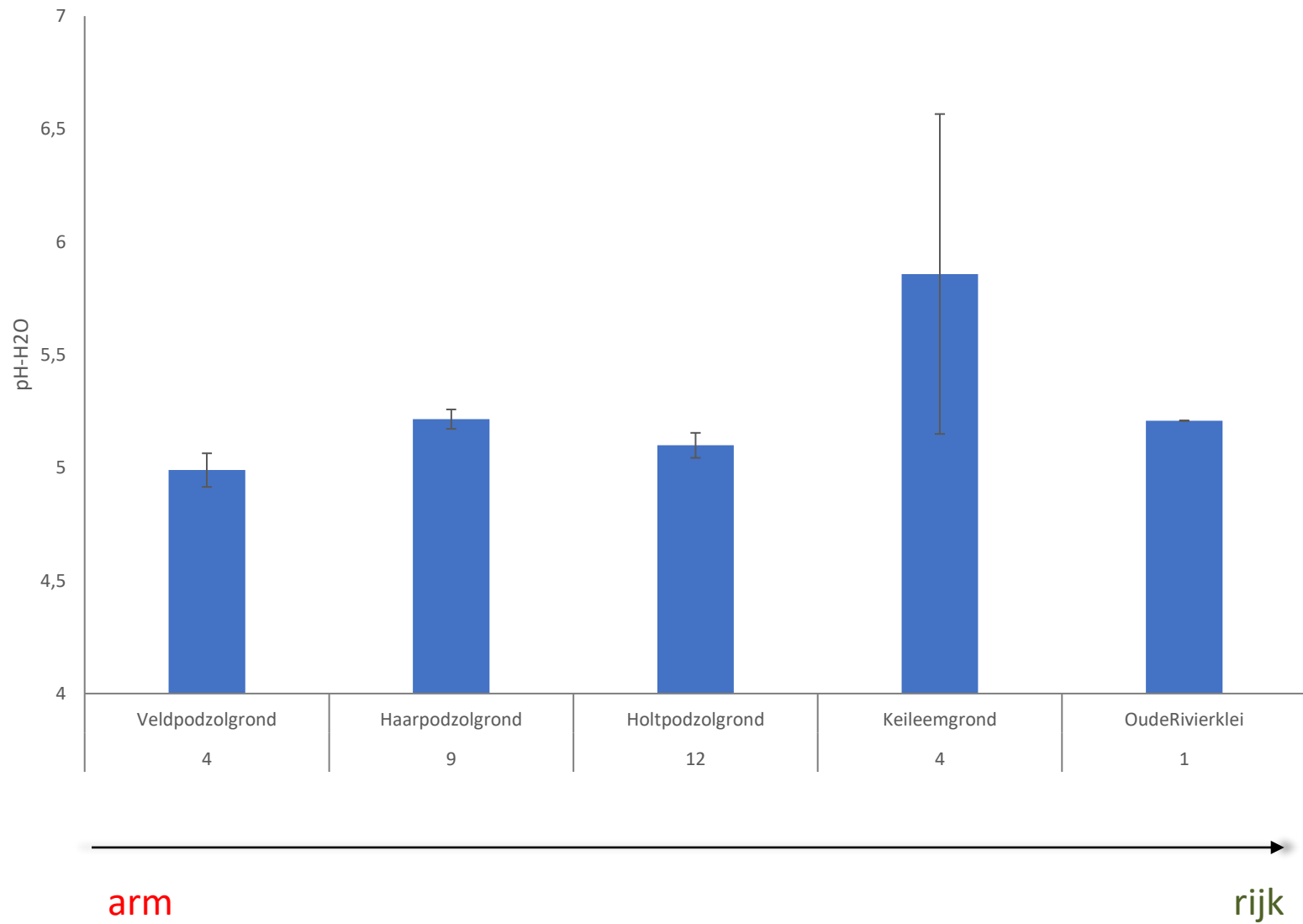
Subsidieaanvraag SBNL & provincie Gelderland

Rijkdom moeder materiaal (100-120 cm diepte)

pH bodem moedermateriaal

arm

rijk

Som basische kationen

1. Belangrijke voedingsstoffen
2. Zuurneutraliserend

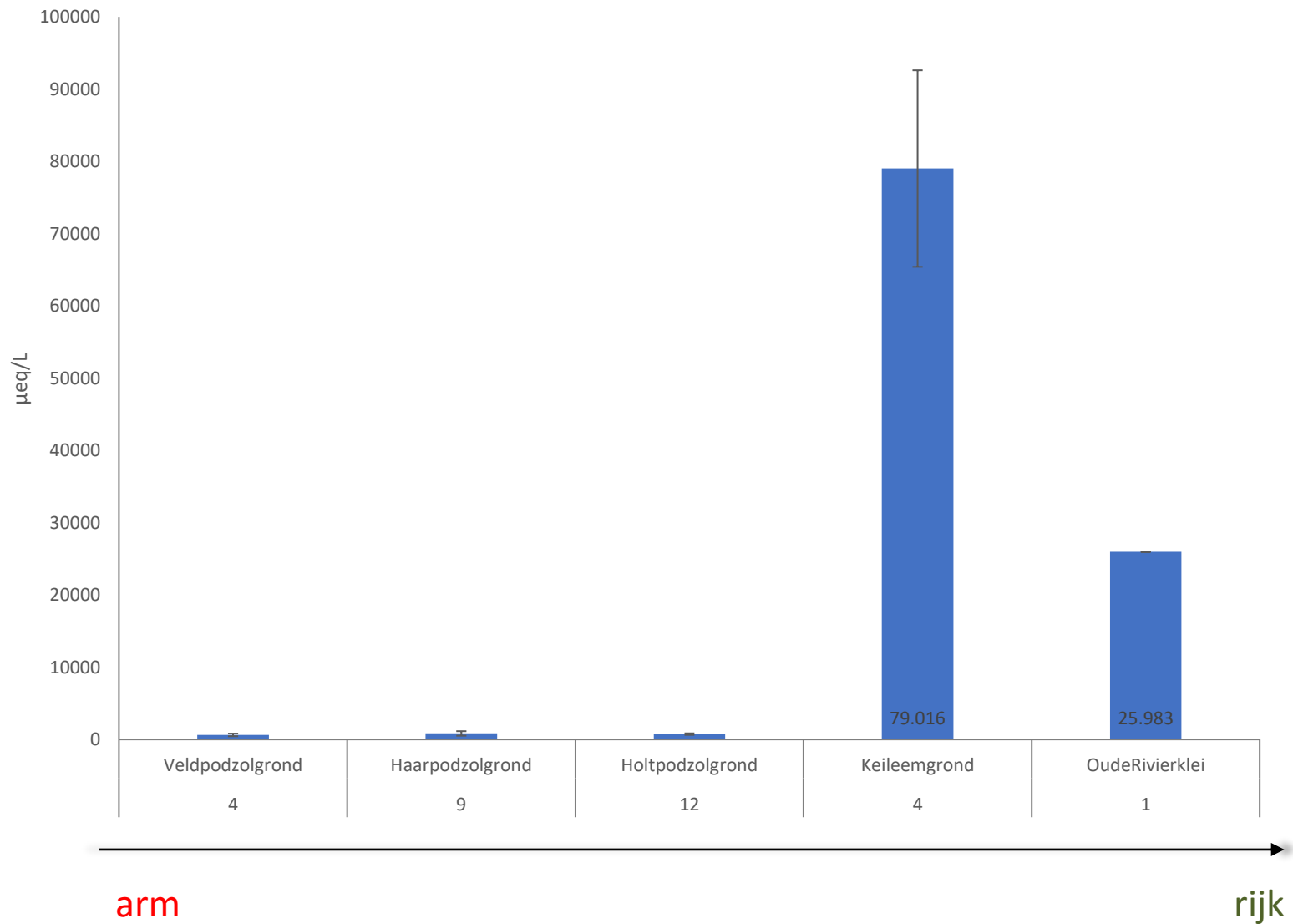
Belangrijke kationen:

Calcium (Ca) + Magnesium (Mg) + Kalium (K)

Hoog? → rijke bodems

Laag? → arme bodems

Som basische kationen*

arm

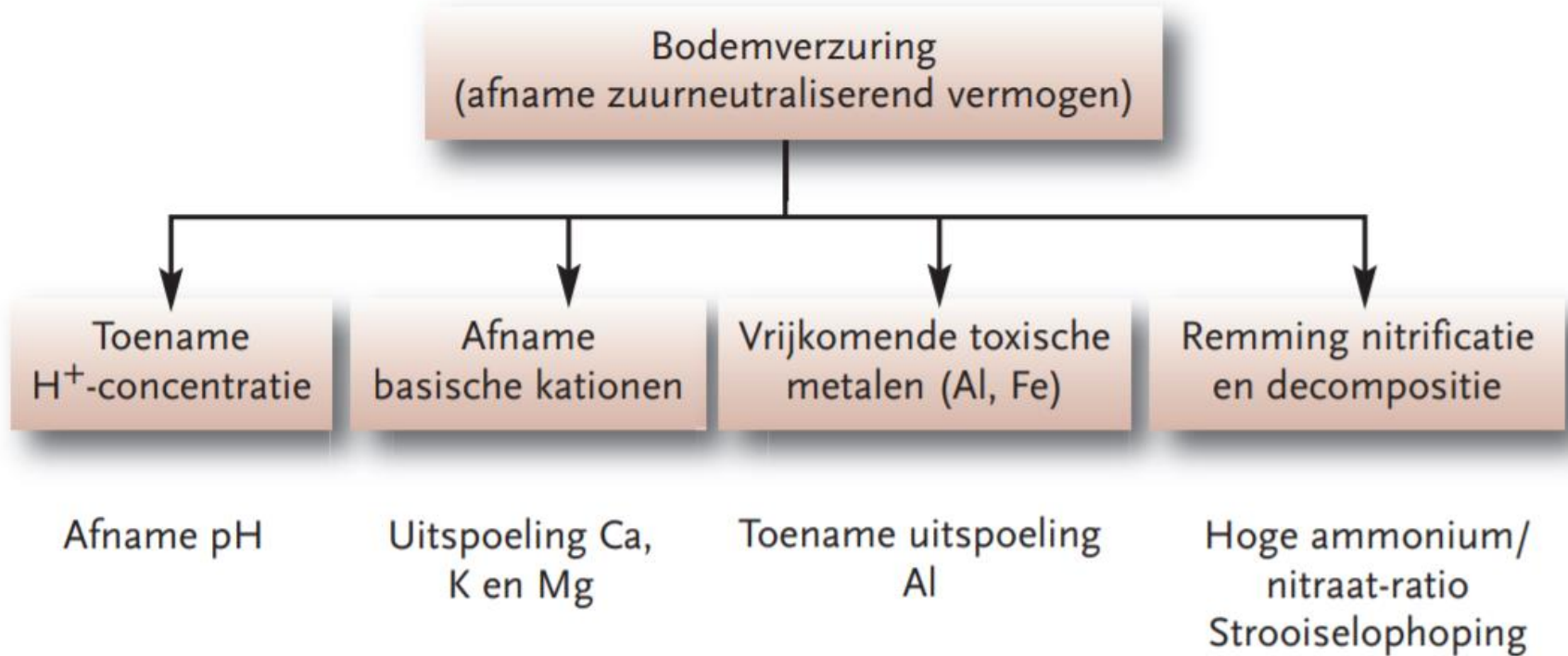
rijk

Moedermateriaal

- Haar- en holtpodzolgronden vergelijkbaar
- Dit betekent zorg voor ernstige bodemdegradatie op zandgronden

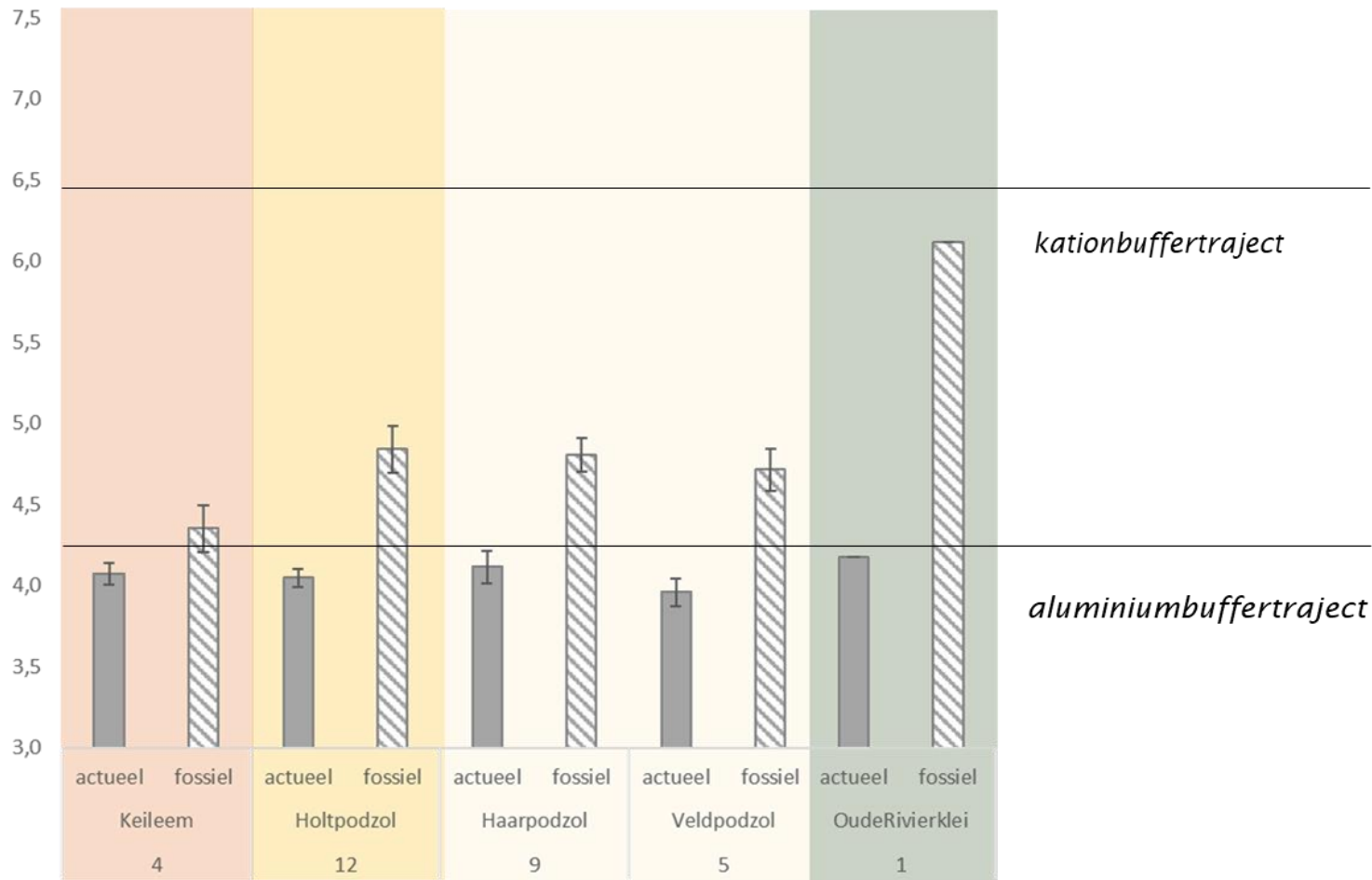

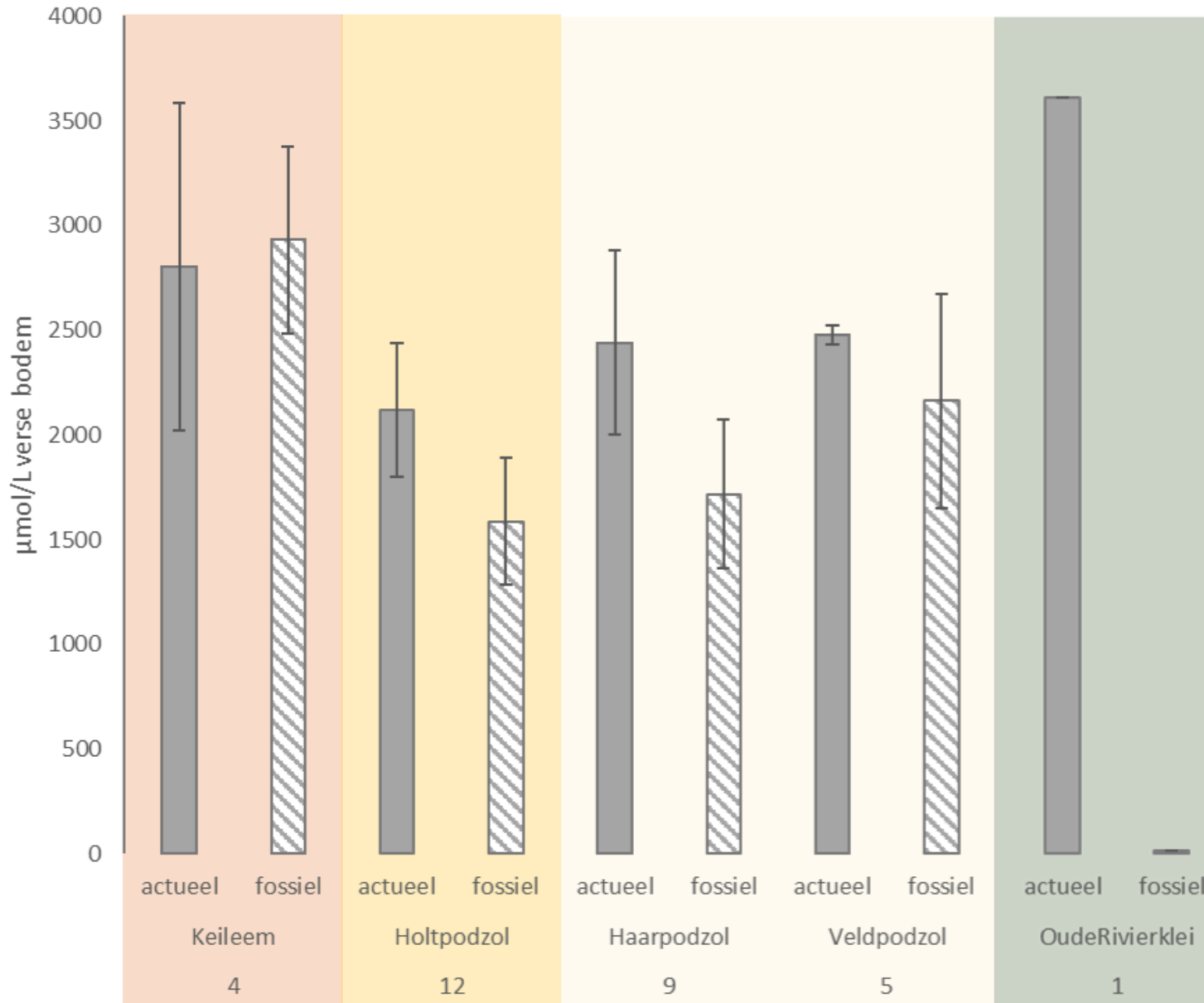
Fig. 1. Overzicht van factoren die in de bodem veranderen bij het proces van verzuring (afname van buffercapaciteit) (naar Bobbink & Lamers, 1999).

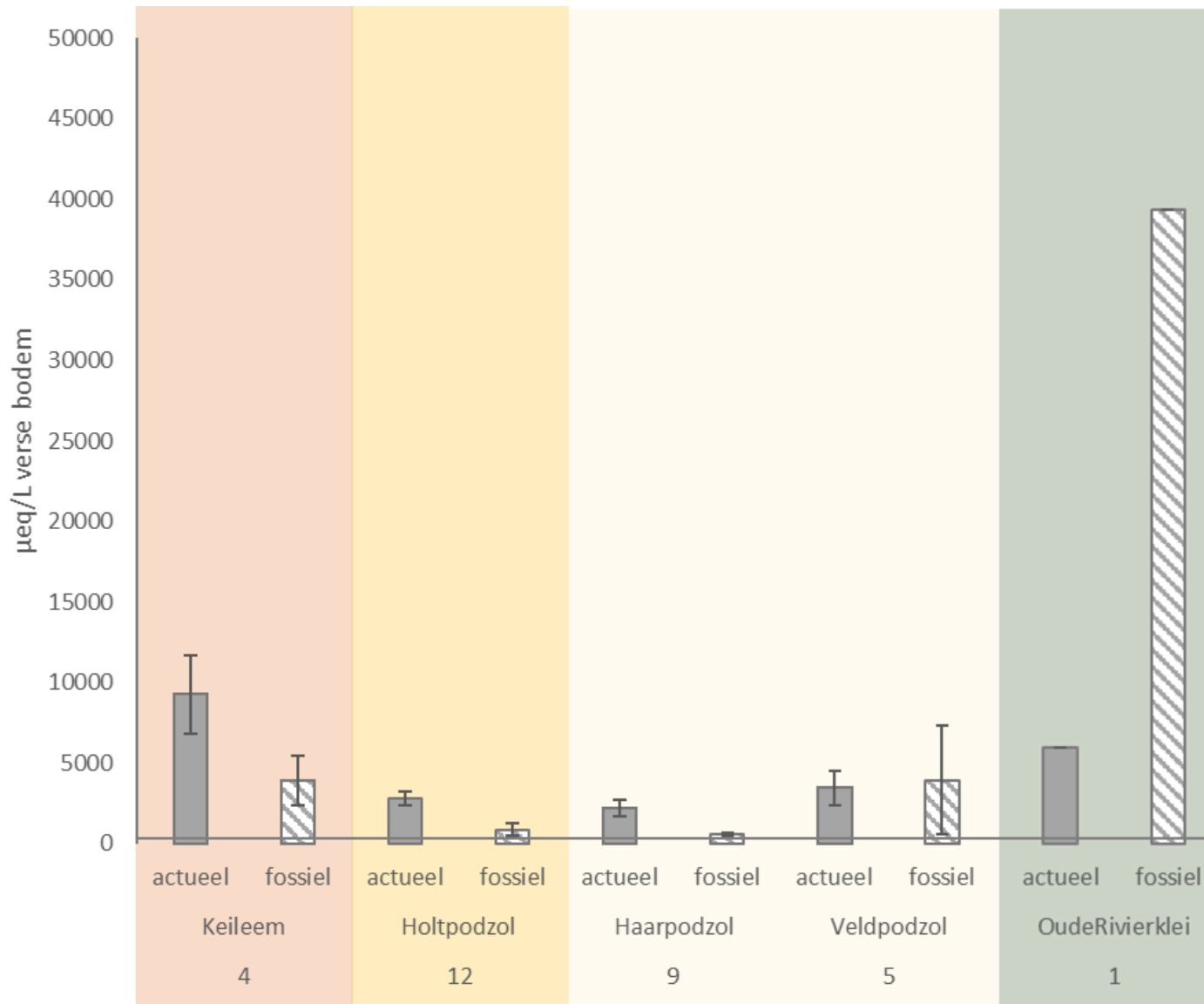
A-horizont | pH

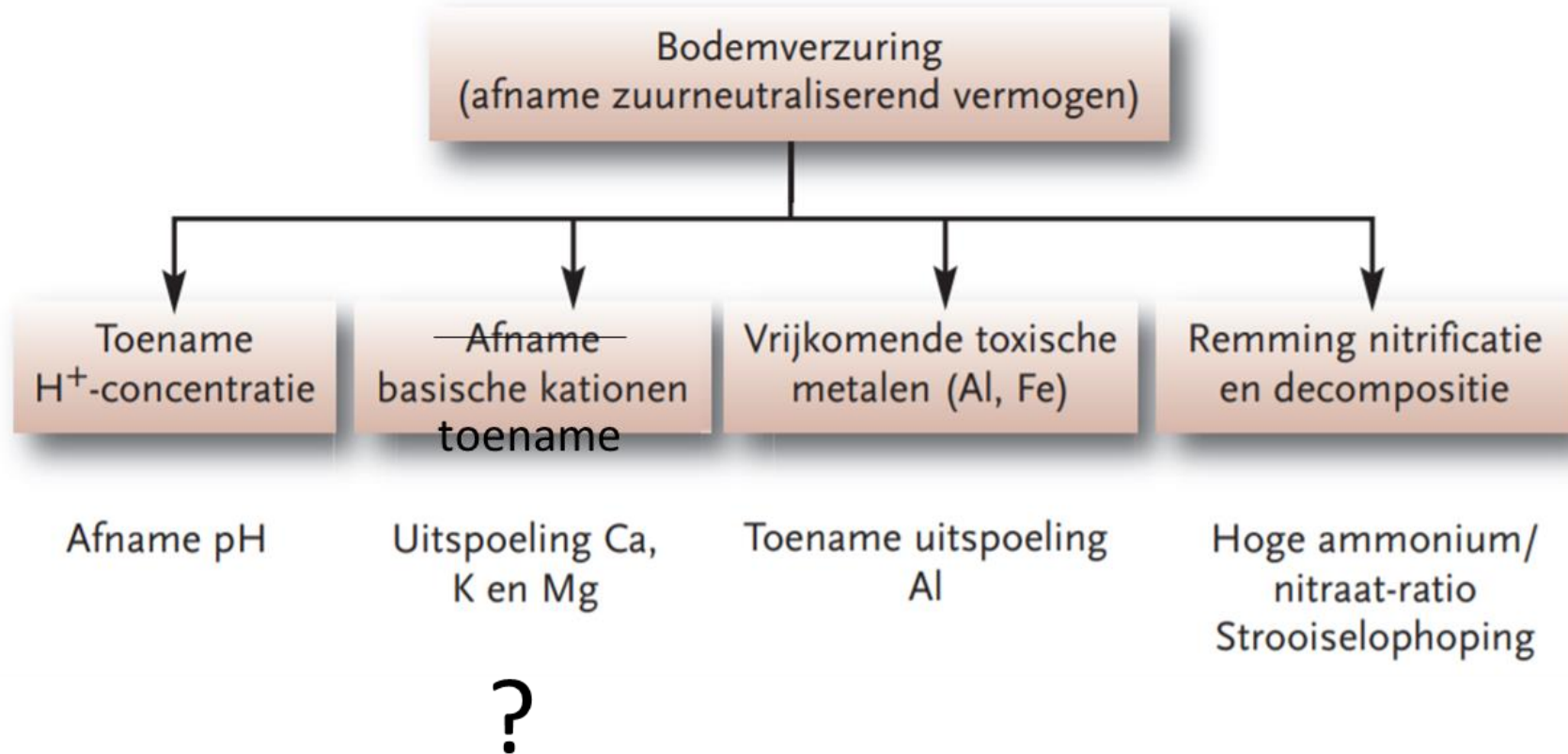
A-horizont | aluminium (Al)

A-horizont | som basische kationen

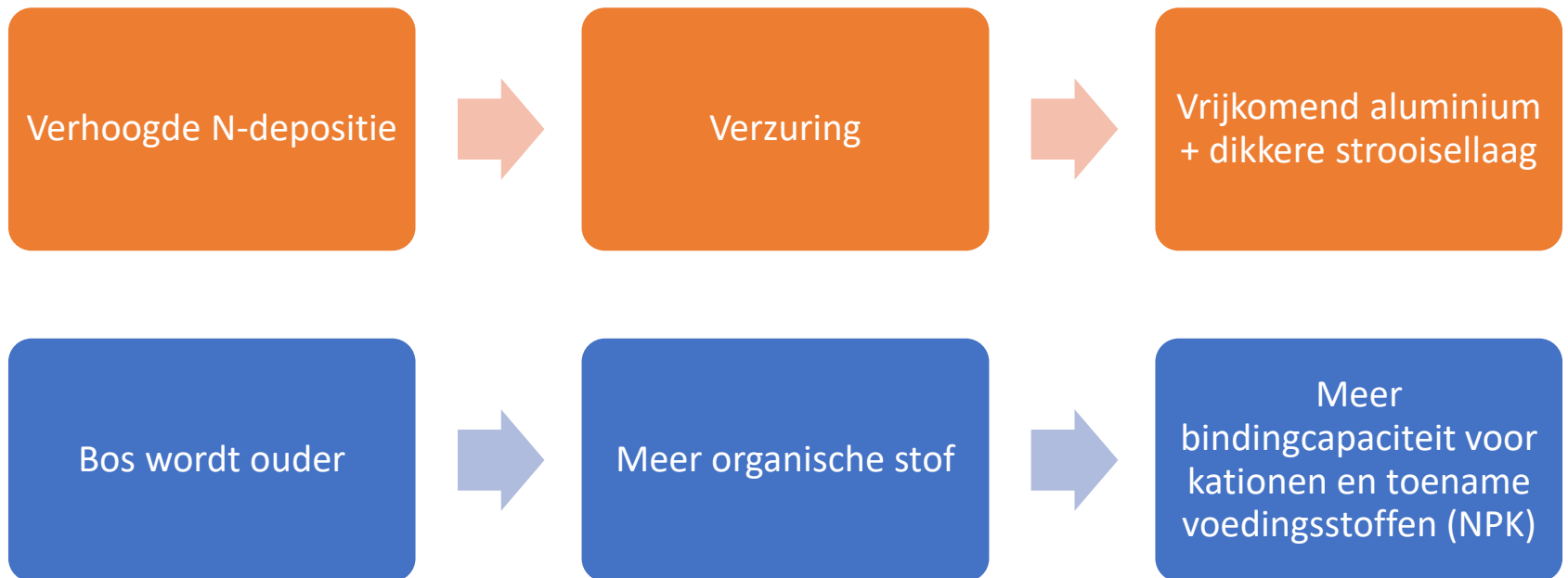
Bodemchemie toplaag

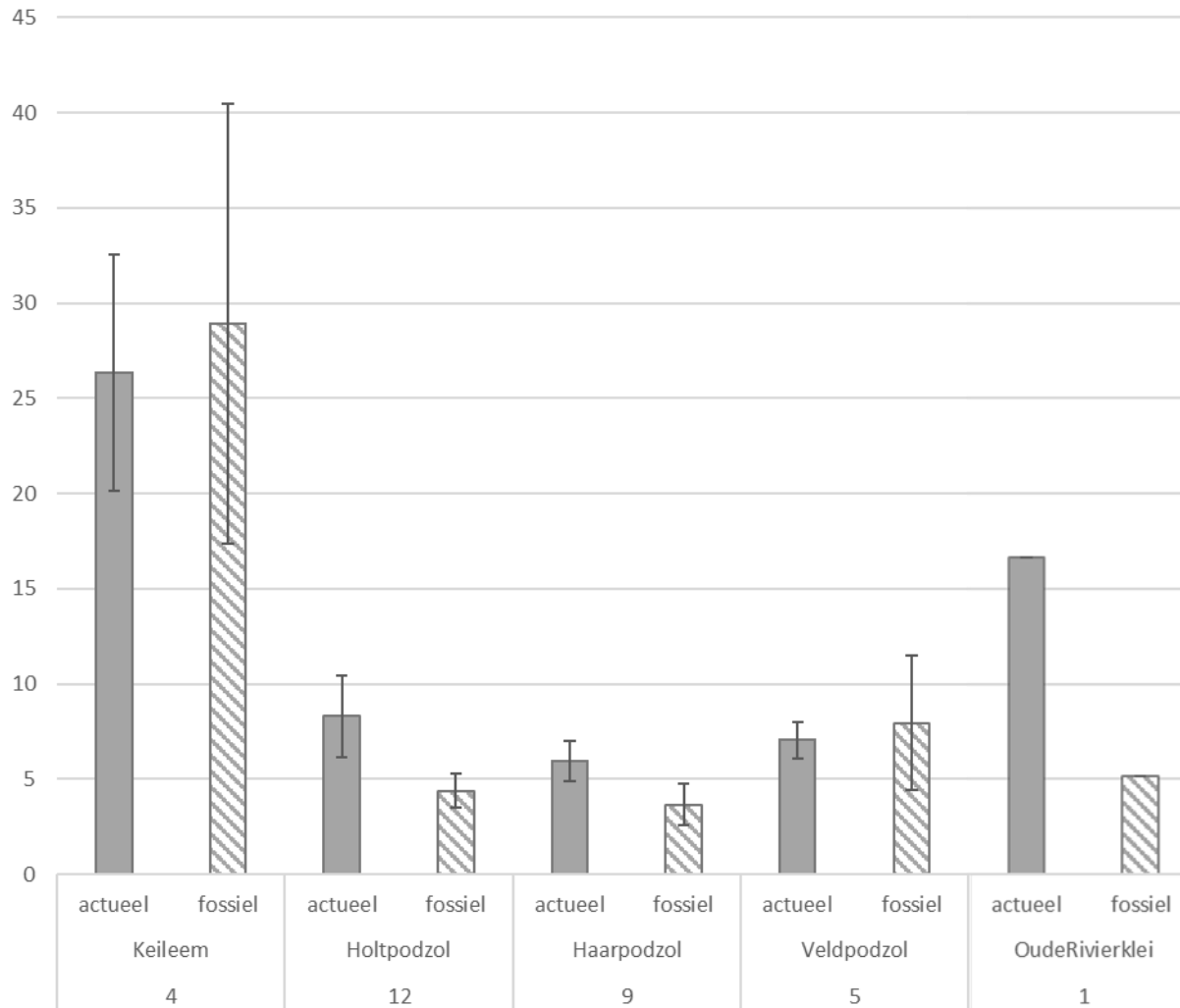

Conclusies

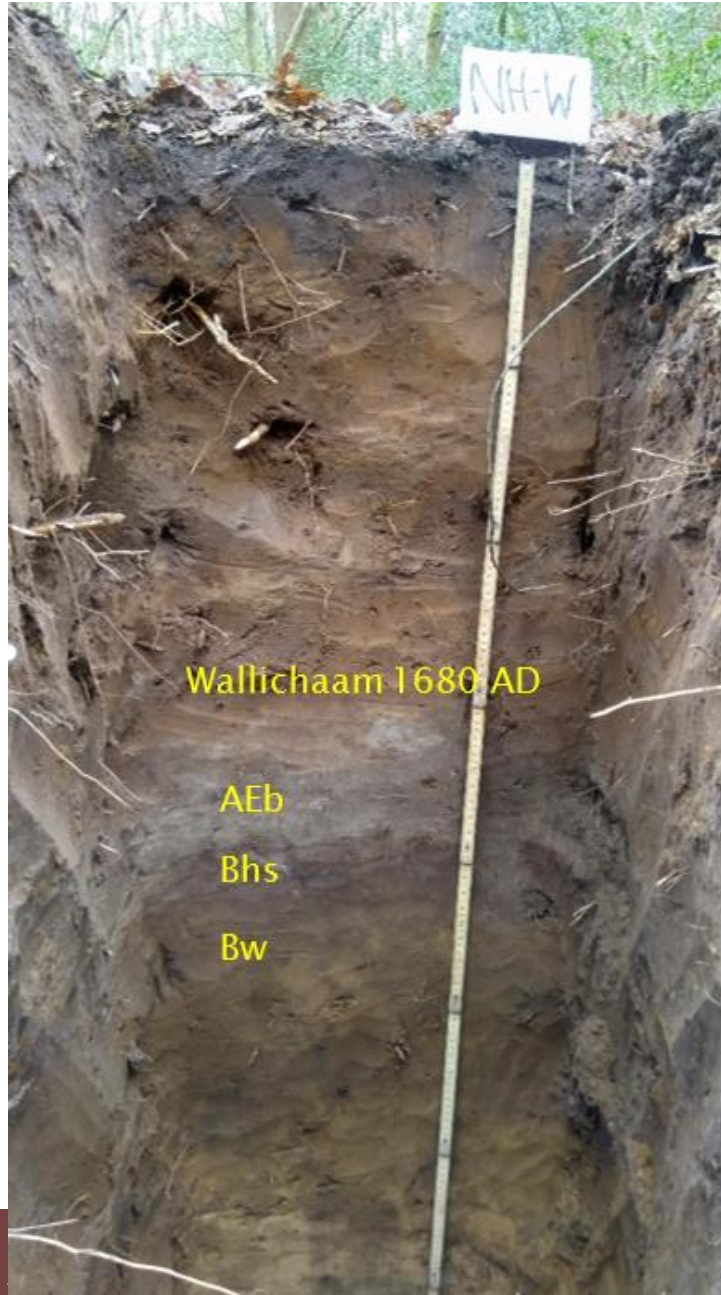
Twee processen:

Organisch-stofgehalte (%)

Veranderingen in landgebruik op organische stof - Norgerholt

Op weg naar gezonde bosgroeiplaatsen, hoe?

Gezonde bosgroeiplaats: bodem met mineralen- en waterhuishouding die passen bij een situatie zonder verdroging en verzuring door menselijk handelen

Perspectieven voor herstel / verbetering: onderscheid tussen verschillende bodemgroepen

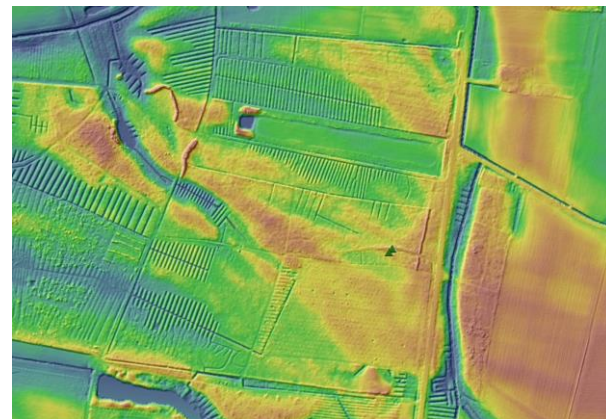

Bodemgroep 1: rijke bodems
keileem, oude rivierklei

Bodemgroep 1: rijke bodems

Potklei, keileem, oude rivierklei

- Beperkt risico op verzuring
- Door ontwatering en N-depositie vaak onvoldoende opgeladen met bufferende stoffen
- Relatief goed te herstellen door ontwatering te verondiepen / dempen op lokaal niveau
- Vrijstellen/bevoordelen/herintroduceren rijk-strooiselsoorten een pré

Bodemgroep 2: matig rijke bodems
holtpodzolgronden

Bodemgroep 2: matig rijke bodems *holtpodzolgronden*

- Gestuwde rivierzanden, op onderzochte locaties zeer sterk uitgeloogd.
- Vrijstellen/bevoordelen/herintroduceren rijk-strooiselsoorten is geadviseerd
- Indien $\text{pH} < 4$, grote risico's op verdere verarming en uitsterven restpopulaties → aanbrengen bufferende stoffen overwegen

A photograph of a pine forest. In the foreground, a large, weathered log lies horizontally across the frame. The forest floor is covered with green grass and small plants. Several tall, thin pine trees stand in the background against a blue sky with some clouds. The overall scene is a natural, undisturbed forest environment.

Bodemgroep 3: arme (droge) bodems
Haarpodzolgronden

Bodemgroep 3: arme (droge) bodems *haarpodzolgronden*

- Van nature zure bodems, die nog sterker zijn verzuurd als gevolg van stikstofdepositie
- Oude bossen (pakweg <1850): terughoudend met maatregelen in verband met humus (H) lagen. Onderscheid denkbaar tussen bodems 'waar nog iets te halen valt' en bodems waar dat niet zo is
- Jonge bossen (heidebebossingen): aanbrengen bufferende stoffen tegen aluminium toxiciteit is geadviseerd.
- In combinatie met rijk-strooiselsoorten vrijstellen/bevoordelen/herintroduceren (hier m.n. 'quick recycle'-soorten zoals berk, vuilboom, lijsterbes)

**Bodemgroep 4: arme (vochtige) bodems
*veldpodzolgronden***

Bodemgroep 4: arme (vochtige) bodems *veldpodzolgronden*

- Van nature zure bodems maar soms zwakgebufferd door wisselvochtigheid. Daardoor soms minder diep uitgeloogd dan droge podzolgronden
- Eerste stap is herstel hydrologie door rabatsloten en overige ontwateringen te dempen
- Verminderen verdamping door donker naaldhout om te vormen naar loofhout om verdamping te verminderen
- Drogere plekken: aanbrengen bufferende stoffen overwegen

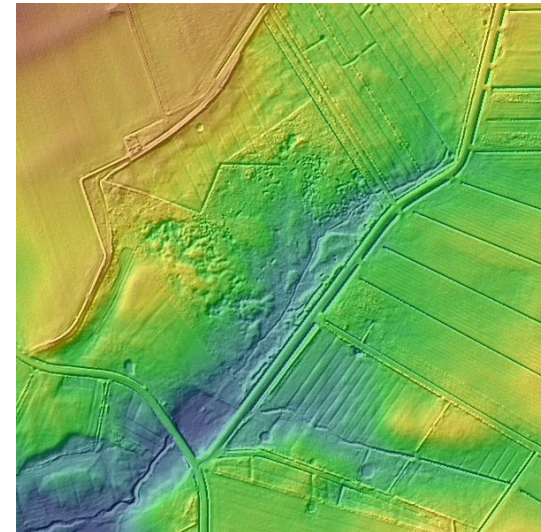

Bodemgroep 5: Natte bodems
Beekeerdgrond, Moerige eerdgronden, Veen

Bodemgroep 5: Natte bodems

Beekeerdgrond, Moerige eerdgronden, Veen

- In lokale depressies relatief goed te herstellen door ontwatering te verondiepen / dempen
- In beekdalen meestal externe maatregelen nodig t.b.v. herstel van buffering
- Vrijstellen/bevoordelen/herintroduceren rijkstrooiselsoorten een pré

Bodemgroep 6: Cultuurgronden
Enkeergonden, Loopodzol, Kamppodzol

Bodemgroep 6: Cultuurgronden

Enkeergronden, Laarpodzol, Loopodzol, Kamppodzol

- Oude cultuurgronden, plaggendek
- Jonge cultuurgronden, egalisatie, ontwatering, sterke vermesting
- Gering areaal met bos
- Afhankelijk van intensiteit van historisch landgebruik is er meer of minder relatie tot natuurlijke bosgroeiplaats.
- Zie eerdere groeiplaatstypen

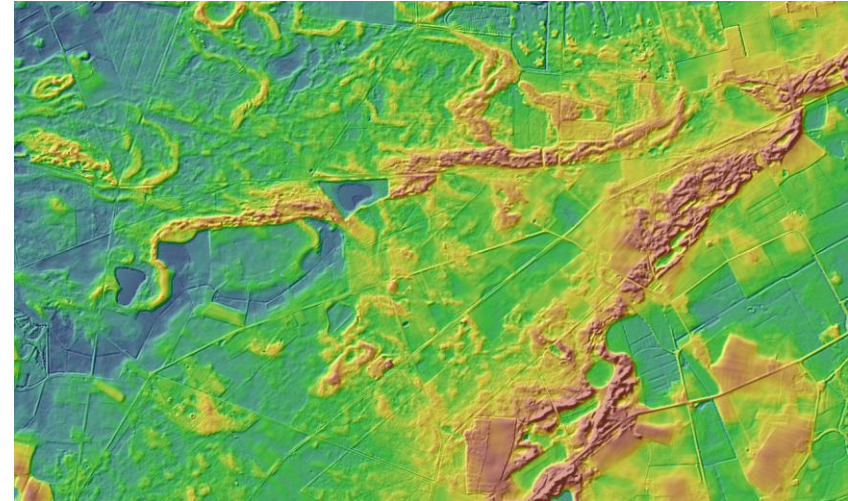
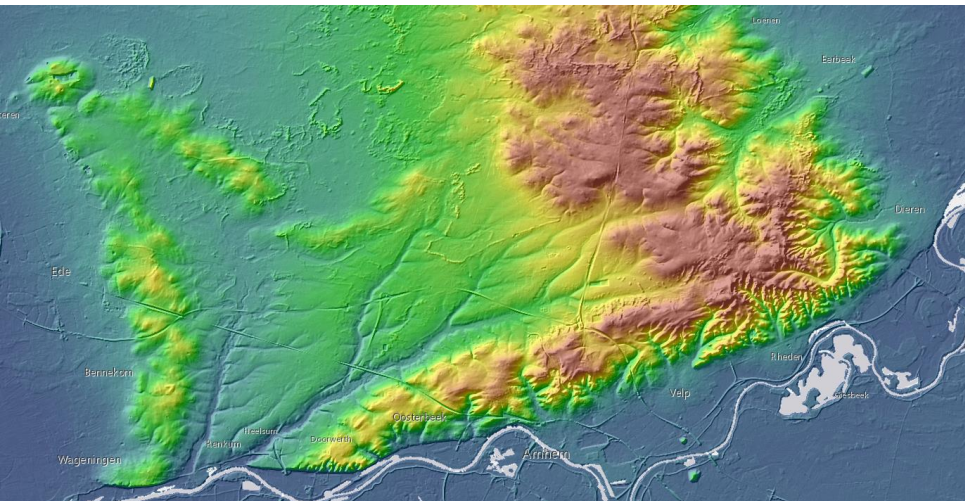

Synthese

Maak afweging op verschillende schaalniveaus

- Rijke, matige rijke, arme groeiplaatsen liggen vaak in mozaïek of op enige afstand van elkaar
- Problemen vooral in grootschalig droge en arme gebieden (Veluwe)! Ook daar volop kansen in droogdalen/beekdalen
- In Oost-Nederland is het mozaïek fijnmazig en ligt laaghangend fruit in herstel van hydrologie en beheer (vrijstellen rijk strooiselsoorten).

Bosgroepen

